

III

TISZTÍTÓTŰZ

„És ti mind olyan jól alusztok.“

Ismét hat esztendő olvadt le életünkől. De hát vajon aludtunk-e, és jól aludtunk? A régi világ végképp elsüllyedt, és felbukott helyette egy másik, mint óceániai földrengésekkor szoktak szigetek elmerülni és másokat tolni fel világra maguk helyett. Ki aludt azokban az esztendőkben? Akik a szenvedések élvonalában álltak: pergőtűzek, fogságok, betegségek, nyomorékságok, gyászok és hontalanság sorkatonái, tudjátok meg, hogy a hátrébb tengők sem aludtak a ti gyötrelmetek idején. Vagy virrasztottak értetek, vagy saját magukért. Talán én azért siklottam ki újra Villi életéből, mert mindegyé vált nekem sápadt legázoltsága, amellyel magában maradt a sors és önmaga által rátukmált, magyarázhatatlan áldozat után!? (Mert láttam tettében a kétségbeejtettek logikáját: legyen! S ami azután következik, azért viselje a felelősséget a vak ismeretlen, aki áttipor épített sorsunkon, ahogy mi széttépünk homlokunkkal finom, harmatos csillogásban feszülj pókhálókat, s utána se pillantunk áldozatunknak!)

Nem, nem alhattam el Villi dolga felett, csak-hogy nem érkeztem érette virrasztani. Nagyjában követtem élete további fordulatait egy-egy levél, üzenet formájában — de minden, ami papirosra és idegen átadó szájára kerülhet, vázлата csupán életünknek, amikor még szóban tett vallomásaink is sokszor éppen hogy külső festéke, cirádája belsők titokzatos történéseinek.

Huszonhárom augusztusának utolsó hetében váratlanul beszólítottak Kolozsvárra, vizsgára. Este érkeztem, fáradtan, s fejemben a hirtelen felfalt ismeretek emésztetlen gombolyagával. Szállóról szállóra ténferegtem: a városban sehol egyetlen menedék. Kutatgattam valami ismerősöm lakcíme után ... Nemcsak az arcok ismeretlen kavargása zavart meg, túl mindenem bennem is fények aludtak ki azóta, hogy utoljára laktam e falak között, a rajongó tekintet szebbenlátása hiányzott, a könnyű szív biztos útmutatása! Tétova tanácstalanságban a Nagyhid felett álldogáltam, a poros, rekkent levegőt ott legalább hegyekből sodort hűvösség remegtette meg néha. Valaki akkor majdnem súlytalan léptekkel osont felém, és megragadta piros monogramos, négy-szögletű útításkámat.

„Pénzem, irataim, könyveim!“ — rettent át rajtam s magamhoz szorítva holmimat, szembefordultam a támadóval.

— Róla ismertelek meg a homályban, erről a hű, tisztos kis jószágról! Ilyen suta szerencsém is csak nekem lehet: hajnalban indulunk Imrével Bágyrévre. Ránk fér egy csepp nyárutózás. A lakásunk lekoppasztva, leragasztva, lenaftalinozva! A rendelőben alszunk — igaz, mi ketten amúgy sem aludnánk!

Átlátva helyzetemet, Villi rögtön tervet kovácsolt számomra:

— Ma vétek volna téged éjszakáztatni. Hanem tudod mit, ha már elcsíptelek, megfogadod nekem, hogy nagymamánál találkozunk. Rázd le a vizsgát, s gyere hozzám egyenest. Persze ... változás ott is van, az idő mindenkin csorbát ejtett ... talán csak a gát zúg ma is a régi hangon. De már csak érte is érdemes odamenni! Most pedig elviszlek szállásra Blanka nénihez.

Valahova nagyon sietett, éppen csak hogy számba adott rokonainak, s egy beszédes, sok-sok vallomást ígérő meleg csókkal elköszönt tőlem ... Ma ő sem ért rá érettem virrasztani!

Aludtam már olyan szobában is, ahova halott grófkisasszony szelleme járt vissza éjjelente, hogy megpengesse a zongorát, melynek fedelét ezért nem is zárta le senki. Éreztem ott és sok egyébütt is szuggesztív erejét eleddig csak képzeletemből ismert környezetnek. De ezen az éjszakán, Villi hajdani diákszállásán, mintha nyoma sem maradt volna részemre annak, hogy szívemhez nőtt barátnőm itt töltötte aranyéveit... A szoba teljesen visszanyerte a mögöttünk elmaradt kávéivó korszaknak kávészínű jellegét. Barna ajtófélfák, barna-zöld ágyterítő, szőnyeg és bútorhuzat... Mindez olyan józan, mesétlen, érdektelen volt már, mint a szereplő nélkül ásitó Shakespeare-színpad. Rúdban vásárolt rózsa-glicerin-szappan, benzoetinktúra és mandulakorpa szaga áramlik a mosdó polcáról (Blanka néni ártatlan kendőzőszerei), a szekrény lehelete is a vanília aromáját idézi: egyetlen illatszalagnyi út sem maradt, melyen át hozzám lopakodjanak az ismert és elmosódott történet figurái! Itt, egy hajnalodó szerelem, egy elporlott, vergődő szenvedelem színterén Tűpes vajda karóba húzott bojárainak nyögése kísért, és a petróleumkitermelés román műszavaival küszködöm ...

Csak hajnaltájt rögzítettem magamnak Villit, az újat. Mintha rám nézne szelíden, kicsit szemrehányón. Menekedőn és megint egyszer rámszorultan. De köztem és közte kietlen kötelességek torlasza ... Elszántam hát magamat, hogy mégiscsak kiutazom hozzá Bágyrévre.

Pár nap múlva aztán befutott velem a vonat a kis őrház elé. Lila petúniák, sárga rózsák és égőpiros pelargóniák lobogtak előlem az ágyásokban. Ismeret-

len férfi magasodott ki a várakozó és elutazni szándékozó parasztok közül. Egy pár becsületes acélkék szem szegezett nekem nagyon átható sugarakat, tévőtálan mosoly suhant végig rajta a kézfogásnál, és kimérten, katonásan születő mozdulatok parancsoltak hozzáalkalmazkodást a fiatal férfihoz, aki egészében polgári ruhába erőszakolt, patent egészségű tisztúrnak festett, s töretlensége semmit el nem árult átélt szenvedéseiből. Csak roppant sűrű, selyemfényű hajának hamva tűnt túl korainak. Kék szürkesség ült felette, mint őszi káposztaleveleken. Ez a hajzat volt a jegykendő, amit Transzbajkálából magával hozott, örökre. Az arc kisimult, a test visszaruwanyosodott, a szemben feljött a kiderülés napsugara, a kézben áramló friss, új vér a nyúlánk sebészujjának pompás szorítást adott — de a nyári hajnalok elsietett köde ott borongott egész biztató jelensége fölött.

Kocsinkig dirigált, mert valósággal rendelkezett velünk, utasításainak szabatossága mögött velem szemben mégis mintha leplezett elfogódottság húzódtott volna meg. Később is, gyakran tapasztaltam ezt, talán túlságosan respektálta, hogy feleségének olyan benső bizalmasa vagyok, aki tudatuk nélkül is jobbra vagy balra csavarhatnám a rejtelmes kapcsolókat, melyektől boldogságuk függ. Avagy nem annak jele volt, hogy némileg tart tőlem, amikor a bakra ült ki a kocsis mellé?

— A hölgyek ilyenkor szeretnek titkokat cserélni. Hat év után! Férfiember merőben felesleges fültanú volna.

„Aki szeret, az mégiscsak kiszolgáltatót ...“ — villant át rajtam. Ez a jó fiú aggódik, hogy nem illik bele az együttesbe. Még nagyon széthulló társaság voltunk! Villivel is alig-alig találtunk vissza a nagyobb mondanivalóhoz. Csak külső dolgokról szá-

moltunk el, fölvezolvá nagyjából életvonalunkat, főként az övékét ...

— Tudod, okos volna rátérnem a kozmetikára. Az egyetemet úgysem tudtam befejezni. Csakhogy ez a megtestesült „orvosi etika“ — állával intett hát-tal ülő férjére — kijelentette, hogy nem enged borbélyá süllyedni. S neki nem lehet ellenszegülni ...

Hátradőlt a kocsiban, és kérdő tekintetemre csak rázta a fejét.

— M ... m ... — dűnyögte befogott ajakkal — ez nem olyan egyszerű dolog ... Mert én őt, értsd meg jól: abszolút szeretettel szeretem. Tudod, mi az? Nincs apelláta! Hogy ez nem helyes? Nagymama is mondja. De én soha nem hittem, nem képzeltem, hogy férfi is rászolgálhat, hogy ilyen módon szeres-sék. Önkéntes rabszolgaságban. Ő olyan tiszta, olyan romlatlan, mint egy virág. Túl az élet minden kijó-zanodási alkalmán mondom ezt ...

„Brávó, Villi — gondoltam magamban —, szerel-mes vagy, a dolog nagyon egyszerű! Mindent a ha-záért! — tanultuk valaha. Mindent azért, akit iga-zán szeretünk, akit sorsunk gyanánt vállaltunk.“

De csak kezét szoríthattam meg a kocsitakaró alatt, és ugrottam a tárgyban, a nagymamát kérdez-tem.

— Ó, neki volt alkalmá bőven megmutatni Dobó Katica-i hajlamait. Ahogy az idők nehezültek, mind-inkább melléje álltam. Tizennyolcban! A falu tele volt fegyverrel, s nem tudtam az öreget rávenni, hogy bemeneküljünk a városba. Olyan biztosnak érezte magát jósága, igazságossága tudatában. Végre is cifra dolog történt: egy éjjel belóttek a vendég-szoba ablakán. Szerencsére én nagymamával alud-tam a hálóban. Akkor aztán mégiscsak beszöktünk apámékhoz. Mintha csak vásárolgatni mennénk a

városba, elkocsikáztunk. Azt hittem, különös diplomáciai és taktikai sikerem volt ez a kereket oldás Annál inkább, mivel másnap éjszaka néhány hadimenyecske ura — akiknek fejét az asszonyok teleduruzsolták a sok kényszernapszámról, betegségekről, amiket fotogénvilág s cukor nélkül húztak ki a gyermekek — ráment a jegyzőre. El is fogták a szerencsétlen Akurátnyit. Hanem amit azzal elkövettek! ... Bevitték saját pincéjébe, ahonnan éppen el akarta fuvarozni az elhúzott cukrot, lisztet, petróleumot. Ott helyben szétoztottak mindent, boldog-boldogtalannak, végül egyik asszonnyal kis tekenyő tésztát gyúrtak lisztből, cukorból, az olaj salakjából, és a gyurmát Akurátnyival megetették ... Még innia is kellett rá a bűdös petróleumból.

De jött a csattanó. Pár nap múlva beállít hozzánk Sala Márton bá, a bíró, és esedezik alázatosan, hogy a falu nagyon restelli a dolgot, tőlük ne fussanak tisztességes emberek, a nagyságos alispány úr édes-kedves anyja és leánya! Nincs nekik semmi bajuk mivelünk, de a gazdátlan házba könnyen besuvad valami nemszeretem vendég!

— Hallgasson, Marci bá — fenyegette meg nagyanyám —, hát a golyó?

— Az, instállam, a jedző úr porciója vót, mer' arra is meginstálljuk, hogy bé ne eressen ilyen népeket a házába. Valahonnét neszit vették a hazatért katonák, hogy akkor éccaka ott lappongatja magát. Mer' egyszer se aludott otthon, miótától fogva zavaravilág vagon ...

Még csak a birtok sorsa érdekelt volna, de azt is kiértettem Villi további csevegéseiből. A földosztást túrhetően megúszták, mert a nagymama Palkó halála után elvesztette kedvét, hogy akkora gazdaságot vezessen, annyi külső emberrel vesződjék. Szétíratta a tagot, sőt ki is adta Lujza néninek, az indiá-

nok anyjának az apai jussot. Most már csak a belsőségnek élt, a kerteket, a szőlőket dédelgette, azokhoz pedig nem nyúlt az új törvény keze. A tag persze megfélelegesült ...

— Gondolhatod, mit jelent a maradékból élni, bár hát édesapámnak a megye folyósította nyugdíját.

Némi erőltetéssel hozta ezt ki, nehezeére esett. Homályosan emlékeztem valami történetre, amit az akkori feszült légkörben nagyon feltudtak Villi apjának. Annak idején letette az esküt, és letétette tisztviselőivel is. Volt a fejvesztettségnek egy kurta időszaka, amikor ez természetesnek tűnt. Bizonyos felelőtlen sugalmak, biztatások és titkos számítások eredményeképpen azonban fordult a hangulat, a megye visszavonta esküjét, és akkor hallatlan dolog történt: az alispán szembehelyezkedett tisztviselői karával!

— Esküt nem lehet visszaszívni, és aki itt akar maradni, az ne tiporjon rá övéinek életlehetőségeire.

Suttyomban „úgy kell“-re ütődő öklök kísérték azután Hadadi Domokos sorsát, amikor állásából a legelső kormányváltás mégiscsak menesztette.

Míntha kajsza gondolataim végét csomózná meg, Villi megszólalt:

— Apám csak szolgált, amíg hivatalában megtúrték! Azt is tudom, hogy nem házi nyomásra, hanem a maga elszántából maradt, amíg maradhatott. De ezt az elszánást azért kicsimama számítása ösztökölte. Persze, ki ítélkezhetik apja felett? Mostohám hajtotta őt, és mostohám mindig csak felhajtó gépezet, emelődaru volt, soha szabad madár; szuggesztív, de nem ihlető! És bár apám talpig férfi, semhogy ne tudná, hogy maga felelős a tetteiért ... mégis lapang benne bizonyos sohasem nyilvánított keserűség Bella mama iránt. Ugyanakkor kicsimama nem érti

a mai világot. Hogy harminckilenc évesen nyugdíjas életmódot kell folytatnia. Hisz ez nemcsak a háttérbe szorulással egy, de majdnem a kezdődő öregedéssel! Egy idő óta az expatriáláson járhatja eszét. Hanem édesapám mintha most már kevésbé hallgatna reá, no meg a kint való címeres pályafutásnak mostohám kicsit elfűrészelte gyökerét, apámnak gyászvitéz híre kelt ... De hát ki maradt folt vagy seb nélkül ezekben az időkben?

És csakugyan, sok csonkaságra jöttem én rá e vakációs napokban. Bella mama ideges letörtségén túl lehetett nézni, elvégre aki mindent a férfitől vár, vegye ki részét annak életborúiból is, ne csak a fényben sütkérezzék. De Bella csak a városi urát szerette, a falusit nem is értette. Nem szívta fel, sőt nem is méltányolta a férfi narkotikumát, ki mintegy páncélba burkolta magát a belterjessé vált gazdálkodás gondjaival, örömeivel: rágalmak, elszegényedés és lelki lerongyolódás ellen. Harminc tehenet fejtetett, modern tejgazdaságot rendezett be, a Héjaszót új csemetékkel bővítette, faiskolával, disznótartással kísérletezett, és vágott virágot szállított. Mindez főleg menekedés volt, de életerős, mint a jó úszó karcsapásai, feszülő hátrarúgásai a forgatag vonzó sodrása tájékán ... Külsejében is átcserélődött. Régi, városias öltözési módját, melynek kifogástalan tisztasága, majdnem pedáns rendessége a magát jól kiegyensúlyozó, férfias lélek külső vetületeként hatott, most váltotta a falusi urak bő nadrágos, posztókabátos, csizmás viseletére, és csak templomba, vasárnapi ebédekhez vette fel sötét, finom szövetruháit. Az időben élt, ismerte az igazságot, hogy csak az vészelt el, aki nem képes belátni helyzetét. Még mindig megnyugtató, sőt példaadó életet jelentett környezetének.

Nekem a Madi tűnt fel valóban szánalomra mél-

tónak. Az a furcsa megviselt volt, akit a szenvedés nem lesorvaszt, hanem elpuhít, széthízlal, mint a locs-csanni készülő gyümölcsöt. Felhagyott francia karc-súságának ápolásával, ledobta páncélfűzőjét. Pedig most kellett volna küzdenie a szétespedés ellen, amikor már nem volt mivel toldania pepita ruháit. Mint valami szégyenfoltra, szorította oldalára kar-ját, így titkolta a más minőségű bővítéseket. Új ru-háról szó sem lehetett, megcsappant fizetése a Ceszka Trebova-i alapítványba vándorolt, ahová majd meghúzódik ... Mert az is kiderült — minden kide-rült ebben a sorsvallató-teregető világban —, hogy a Madi előkelő Marison Compagnie-neve Kompa-nek Marzenának íródott, s tulajdonképpen cseh-morva származék. Most értettem meg azt a mindig gyanús dolgot, hogy csetlő-botló magyarságban is oly kifogástalanul ejtette ki a hangokat. Szívujjakkal erély-telenséggel szólt rá olykor védenecire, de tekintélye akkorát csökkent, hogy a Ceszka Trebova már tel-jesen időszerűvé vált.

— Oui, ma pauvre grand'maman* — fejezte ki részvétét nagymamának Palkó tragédiája után —, mi vagyunk az igazi vesztesek ... Mon cher, mon poli Palkó, mon petit poilu** még visszafutott a síneken a bőrröndöm után, de hát elkaparintotta már gonosz megtaláló, hirdetés is hiába volt ... most aztán sem-mim, üres kéz nekem, a grand'mamannak üres szív, bizony!

És oly szívzaggatóan sírt, hogy síróba hozta ok-talan gondolatfűzéseivel a szegény nagymamát.

Az öregasszony most már foszlós fejér, erőtlen hajzatához változatlan, enyhíthetlen feketét viselt, s a múltkorokban még sima nyaka összevissza baráz-

* Igen, szegény nagymamám (fr.)

** Az én kedves, udvarias Palkóm, kis katonám! (fr.)

dálódott, mint aszú kockákba cserepesedő föld. Szeme alatt kiázott fehér foltok beszéltek egykor szikadatulán könnyek patakjairól. Fájdalma a nagy idők elfolytával összekorhadt, megroskadt, mint az egybesepert őszi avar. Ahogy maga mondani szokta, lelke lassankint megtaplósodott. Gyászával, imáival elzárkózott amúgy is eléggé megpróbált környezetétől. Érezte jól a mindenki csonkaságát, másrészt az épen maradt és csak most zsendülő életet úgysem verhetne volna le maga körül, és annak reásugárzó fényét el nem háríthatta. Akinek gyermekei vannak, annak reménye is van a sirig! Akart, nem akart: mosolyognia kellett, szövetkeznie, néha még cimborálnia is unokáival, akik apró szükségekben, kívánságaikban éppúgy csak rá számítottak, ahogy lelkiileg egészen Imre védnöksége alá helyezték magukat. Azzal a barátsággal szerették sógorukat, amellyel fiatal fiúk a háborút, világot járt s azonkívül minden sporthoz, férfias játékhoz értő idősebb pajtáshoz csatlakoznak.

Ezen az első estén is lefoglalták maguknak: sakkproblémák érkeztek az újságban. Imre kibicelt nekik, sőt játszott is velük, korántsem felnőttek módjára, akik nyerni hagyják a zöldfülüeket, ó nem! Annyira számba vette a most csappanó hangú Lacit s a még mindig dundi Danikát, hogy rendületlenül elpáholta őket. Ez fokozta igazán népszerűségét! Valaki, aki alaposan ki tudja fejteni, mi az a gioco piano, philidori védelem, a cselgyalog, a királygambit meg a gianchetto, aki megtanítja, miképp lehet „tisztelet elegánsan feláldozni“: leül velük mint komoly ellenfelekkel!

A nagy függőlámpa alól nemcsak a körégős petróleumláng fénye, de ennek a kedves szellemi bakalodásnak sugara is ránk hullott, elért, és valamiépp fenntartotta a mi szívünket is az élet sötét,

koporsós mélyei felett a csillámos felületen. Legkomolyabb témáinkba is belecsengett a fiúk kacagása, szurkolása, olykor még apró káromkodásaik is.

Mi többiek az ebédlő háttérben üldögéltünk. Óvatosan, egymást kímélve beszélgettünk, hiszen annyi fájó pontot kellett kikerülnünk! Semmi úgy nem figyelmeztetett a tapintatra, mint Cilinder jelenléte. A hős kandúr túlélte összes kor- és vetélytársait. Felesége rég egy ágyás mélyén pihent, és Lábaviszit meg kellett mérgezni, mert zsigorát kapott. De hát Cilinderrel sem bánt el kesztyűs kézzel a megnehezült időjárás. Maga volt a mulandóság glázosz mementója, az igaz kicsorbultság! Amikor durcásan, kimérten lomha léptekkel beállított az ebédlőbe, önkéntelen tréfaszót váltott ki belőlem:

— *Hej, mikor kendet még Cilikémnek, húgomnak nevezték!*

S már sebet találtam. A nagymama szemhéja megpirosodott ... Arra gondolhatott, amikor Palkó még kecses kisasszonykának nézte, és Cilinek keresztelte el ezt a hímség torzképévé aggult, rozoga portékát. Cilinder pofája felül úgy széttespedt, hogy a kígyók háromszögletű fejére emlékeztetett. Nyaka elvastagodott, viszont farka lekopott, szinte megkurult. Bundáját tökéletesen elviselte: hajdani kürtőszurokfénye most esőverte vörhenyesbe mállott. De legnagyobb csúfság szájával esett meg: fogai egy csapásra mind kihulltak, üres, lyukacsos ínye pedig kifelé fordult, csucori húsbibircsók gyanánt. Ezzel aztán örökre befellegzett sikeres hadjáratainak. Rágni nem tudott, tejen élt, sőt madártejen, mert játszta a kiérdemesültet, kényeskedett, és kicsikarta a becézetést. Most is: hívatlanul a nagymama ölébe ugrott, és odakínálta nyakát vakargatásra. És nagymama

vakargatta: Palkó pajtásának minden szabad volt. Számon tartották, kiszolgálták, mint rokkantat vagy nyomorék gyermeket. Vigyori, lefittyenő ínye, ijesztő fogatlansága bizonyos jelképi erővel hatott rám: sic transit ...

Elég későn feküdtünk le, a rossz szokás szerint, hogy nem tudunk első este gátat vetni a mondanivalóknak. S ebben kettőn áll a vásár, se gazda, se vendég nem eléggé okos, hogy idejében eltegye magát másnapra. És mégsem aludtam el sokáig, nem az új fekvőhely miatt, ilyesmi engem nem zavar, hanem az új Villi miatt.

Egész estidőnkön át szelíd volt, amilyenek sohasem ismertem, és még túl élénken élt bennem egykori virgoncabb, színesebb egyénisége s teltebb figurája, hajlékonyabb, visszafeleselő tréfakészsége. Nem tudtam a két képet egymásra találatni, sem a régit áthangolni, belemosni az újba. Nem az úrnósége zavart, hiszen legszertelenebb idejében is kikandikált belőle az eljövendő lady, hanem az alázatossága, majdnem meghunyászkodása férjével szemben. Ahogy mindig őt leste: a vizét, a kenyerét, a falatját, ahogy odaintett a diópápaszemből, varkocsból kivakarózott Kicsiágnisra, mihelyt Imre körül a legkisebb hiányt is észrevette. Mi bántott engem abban, ahogyan sót, borstartót, mellékételt elibe rakosgatott? Végre is a szobalány jóval ügyetlenebb volt a belső mivoltból kikopott Sziánál, hát csak természetes lehetett a „kicsi naccsága” részéről, hogy simítgatta a tökéletlenségeket. És nekem mégsem tetszett ez, a szerep nem tetszett! A hajdani versbolondja, a komponista, a tehetséges orvosnövendék, a száz titkos szerelem övezte bálkirálynő most vetülete csak egy férfinak, s még boldog is árnyékszerepében! Alapjában véve talán féltékeny vagyok? — faggattam magamat. Mert

Villi most mintha néha elfelejtkeznék rólam, nem utánam jár már az én régi, hú kis kezesem!

— Akarsz lefeküdni, Imre? — hogyan állt meg e kérdéssel a nagyasztalnál, ahol a három gyermek — mert Imre sokban gyermek maradt — átmulatta az estét! A kérdés csöndes zenéje: „Minden tőled függ“ itt rezgett még velem éjféli magányomban és elkavarodott a gátzúgással, mely valaha víg és önértetes, aztán kétségeskedő, tépelődő szavakat, tanács-talan sírást fonogatott dallamul a maga egyhangúságában. Miféle fázisa, szeszélyes új stílusváltozata ez kiszámíthatatlan barátnőmnek? A hála hangja, muzsikája talán a minden nappalon megújított és minden éjjelen bebizonyított szerelemért, egytestegylélekké válásért? De hát nem kölcsönös az üdv, hogy egyik nagyobb adósának érzi magát a másiknál? Vagy csak a szűz lázadozik bennem, az örök princípium, mely fogcsikorítva nézi az ígát, amibe belever a teljes odaadás? Az „abszolút szeretem“! Nem a magam elhanyagolásáért, hanem elvből fáj nekem a rabszolgasor, melybe végül is mind bele-törünk, mihelyt feladtuk testi-lelki érintetlenségünket.

De rá kellett jönnöm, hogy nemcsak az én szememben szálla Villi alázat-szenvedélye. A régimódi nagymama, ki iskolájába járt a nagyköténynek (amibe illett minden bánkódást és bántást betakarni, s úgy szolgálni a ház és élet urát), csöndes, nem nyilvánított rosszállással figyelte a dolgot. Talán benne is megfordult a kérdés, ami bennem: hogyan fogadhat el ilyesmit férfi, hogyan lehet ínyére annak, aki jó ember és aki szeret?

Hogy mégsem elegyedett életükbe, annak talán megint valami ősi szabály volt az oka, de még inkább — és ez lassacskán lepleződött le előttem — a rendkívül gyöngéd és tartózkodó respektus, amit uno-

kája iránt érzett. Villinek mindig egészen különös erőt, befolyást tulajdonított, kivált Palkóval szemben, anélkül, hogy tudta volna, milyen húrokon játszott a leány a fiú lelkében. Tetézte ezt a fiatal katonán végbement kicserélődés, aki hősen, elszántan ment el szeme előtt a halál útjára, „mert Villi megvigasztalta“. Hogy ez a vigasz mibe került az ifjú asszonynak, azt most sem az öreg nagyanya, sem én felmérni nem tudtuk. Hogy alapjában visszaélt vele a sors, és a helyzet tragikus csapdájába bukott bele, ezt enyhítő körülménynek számoltam el magamban, ami Villit önmaga előtt is felmenthette. Oly sok víz lefolyt azóta a gáton, ezt a kérdést okos barátnőm vagy urával, vagy külön magával, de bizonyosan rég rendezte már. Jobb fel se idézni, ahogy vétek koporsót ok nélkül kibontani.

Nem tudom viszont, dolgozott-e sejtelmetlen vak ösztön az öregszlőben, hogy nem nyúlt bele árva szóval Villi életébe, vagy csak a hála tette őt szemében bírálhatatlanná. Mert volt még egy le nem róható lelki adósság a szelíd fiatalasszonnyal szemben. De ezt a dolgot igazán csak alig-alig szedhettem össze a család hézagosan, szándéktalanul elejtett szavaiból. Mert erről nem beszélt senki. És ez volt Palkó sírjának felkutatása.

Az első napokban, míg a városiak kinn tartózkodtak, nem jártam bent a hálóban, csak később láttam azt az új képet, amellyel nagymama környezete módosult. A mély, faragott, fekete keret Villire vallott, benne gumitechnikával nagyított, lány vonalakban, foltokban kibontakozó fénykép. Böcklint idéző, idegenül szép táj: sziklaoldalban megvonuló ciprusok, előttük széles, négyszegletű márványlap a földre helyezve, rajta sűrű rendekbe róva a hősi halottak névsora.

— A drága unokám sírja — ennyit mondott a

nagymama, amikor észrevette, hogy a kép pillanatokra fogva tart.

Én már ismertem Villi szokását, hogy szenvedélyes őszintesége mellett voltak dolgai, amelyek fölül mély hallgatást tartott meg. Hiszen, például, bár jól tudta cinkosságomat (mert végül is cinkosnak használt, s nem elhárításnak), soha a héjaszóbeli éjszakaról egy szót sem váltott velem! Sápadtan korjadoszott azután, de a felsebzett lábára panaszkodott, mondogatva, hogy az orvos a legrosszabb beteg.

Az is érthető volt, hogy nem hozta elő a holt Palkóért való utánjárását. Nagyon dicsekedésformán hangzott volna, akármilyen jelentéktelenné akarná zsugorítani, hogy akkor, amikor férjét kezdte hazavárni, hát öcsse sírja miatt levelezett követségekkel, Vöröskereszttel, katonai parancsnokságokkal. Valósággal kirimánkodta magának az Olaszföldre való beutazást.

Ezért áldotta a nagymama, ezért torpant meg előtte minden feddő szavával. Különbö is megható szerény szokása szerint sem fiának, sem férjes unokájának már bele nem szólt semmi dolgába: mindenkit szárnyra bocsátott, saját jogait, igényeit velük szemben örökre letette, csak ragaszkodásukra tartott számot, s minden jóságukat, figyelmüket ajándéknak vette. Azért húzott a fiatalabbakhoz, a gyermekekhez, akiknek még tudott tanácsot adni, akik rászorultak. Szeretete mindig új és új állásokat épített ki magának, igazi körmöci arany volt, nyújtható a hihetetlenségig! Most új formában virult fel szemünk láttára: a papék Kláricájával voltak mindenféle bizalmas együttléteik, megbeszélőnivalóik; új viaszab magjának, futórozsa homlításának, vizes ugorka eltevésének titkain elkezdve, horgolásmintáikig, rececipkéig el-eltanakodtak.

Kláríca a Bágyfőn káplánkodó Sandrinak mát-

kájául számított. Szegényke, amilyen jó társa volt a nagymamának, úgy tartott Bellától. Már az első együtt étkezésnél izgatottan figyelte a városiak tempóit. Semmihez hozzá nem nyúlt, míg pillája alatt el nem leste, mit hova kell helyezni, hogyan fogyasztani, és közben nagyon restellte túl fejlett, barnára durvult kezét. Pedig jóképű volt, szende és szabályos, alapjában szebb, mint Villi, de a nehéz korai munka csontossá, túl izmossá edzette: hiányzott belőle a test és lélek villódzó kecsessége, hajlékonysága. Igazi falusi madonna! Bella kényszerű kedvességgel érintkezett csak vele. Volt valami megrökönyödés is ebbe a bánásmódban, mintha azt kérdezné az ártatlan, várost alig látott leányzótól: Jó, jó ... mint vendég. De mit keresel itt mint rokon?

Klárica jelenléte kínos igazságokat juttathatott eszébe, hogy íme: a „felfelé ívelő család“ egyik sarja falusi pap lesz. Vajon az alispánfiakra mi sors vár? A paraszti vigasz, fatalizmus, hogy nem nőnek a fák az égig? Hova meneküljön velük, fénybe az árnyékból?

Határozottan az volt az érzésem, hogy kitért a jegyváltás elől, amelyet a hónap végére terveztek. Azért volt kettős szükség Villire, Imrére, talán még reám is. Pótolni a díszet, amit Bella rá nem akart szítani erre a családi ünnepre. Annál kínosabbá vált, amikor minden összetalálkozott, esküdött szinte, hogy a fiatalok friss örömet megzavarja. Igaz megjött Iduka meg Tami, és megérkezett Lujza néni, sifonérszínű, szagú, jócskán kihízott ternoköntösében, kicsit lármás beszédmodorával, ahogy falun szokás, ahol telekvégből telekvégbe kiabálnak egymásnak az emberek. „Ó, tudod, lelkem“-ező sápítózásait túrhetőbbé bizonyos naiv önelégültség tette, amellyel önmagáról és minden ija-fiáról diskurált. Villi meg ő — ég és föld, kék ég és barna agyagföld! De Villi az

utolsó percben csődöt mondott. Csődöt, reménytelenül, kizökkenhetetlenül, mint elakadt, motorhibás gépkocsi a cél előtt. De hát mi baja volt ennek a pompás robogásra berendezett, mindig friss útkedvben buzgó finom gépezetnek? Hogy sárba ragadt és esővert kedvet támasztott valamennyiünkben? ... Furcsa esetem volt vele már jóval azelőtt, ami kísértetként feljárt, visszajárt most bennem. Alapjában jelentéktelen dolog, ami azonban nem állt összhangban sima, alkalmazkodó lényével, imponáló önuralmával.

Nyáron is vannak mogorva napok, amikor borzong a láb az átázott, cseresznye kavicsos, s borzong a lélek az esték átható, homályos nedvességében. Imre, ilyenkorra számítva, pár könyvet vásárolt össze, hogy felolvasson nekünk a kitöltetlen órákban. Vacsora előtti hosszú esteledés idején régi szobánkba vonultunk vissza, ahol most Villiék laktak. Éppen olyan meghitt nappali szobának tartották a helyiséget, mint mikor még leányfészkünk volt. Minden a megszokott helyén állt: a zöld garnitúra, a nagymama japán napernyői, legyezői és a finom, apró nádból összerótt fényképtartók a meszelt falakon. Egyik sarokba üvegbúrák állólámpát is szereztek, mely tompított fényt szűrte a szobára, s az arcokat megderítette enyhe rózsaszínjével.

Villi azon az estén a heverőn lustálkodott. Egész nap a feje fájt, s most a koffeines gyógyszerek után mutatkozó, kicsit felajzott lankadság ült meg. „Mint a rosszul megváltott ember — szokta ilyenkor mondani. — A fejem elmúlt már, de a szívem rendetlen, és undorodva gondolok jótevőimre, a Jurist-pasztyillákra.“

Én elmerültem kézimunkámba, az igazi varázsszőnyegbe, melyen hipp-hopp: a lélek fölemelkedik messzi régióba. Úgy emlékszem, a „Szeretni“-t kezd-

tük el Géraldytól. Elég könnyen haladtunk, Imre minden bonyolultabb szöveghelyet gyorsan tolmácsolta, kimagyarázott, ismertem azt a szokásukat is, hogy olvasás közben megpihennek, és megbeszélik a tárgyat. Néha majdnem személyivé váltak az ilyen vitatkozások, Villiben erős női önérzet lappangott, s ha az író hím mivolta túlságos igazságtalanságba tévedt: kurtán, hevesen, s bizonyos keserűséggel tiltakozott, ami nemigen illett virágszerű lényéhez. A virág nem perlekedik jogairól, értékéről; ő van, szép, gyarapodik, és ígérete az új virágnak: ez minden önigazolása!

Az eső néha, mintha marékkal dobnák, peregve csapta meg a zsalukat, ismét a gátat hallottuk felülkerekedni: állandó méla sírás váltakozott a nyugtalan, szaggatott felzokogással. Mindehhez Villi koffeinméréggel kevert hangulata, melyben nem ízlett a nyugtató frissítő cigaretta sem, s egy asszony vergődésének története az ismert két malomkö között, hogy igen vagy nem, illetve, hogy ki az igen és ki a nem életének mérlegében, melyik parancs a kikerülhetetlen: a testvéri összetartozás a régivel, vagy a magához húzó delejsugárzás az új felől. De hiszen ez nem volt Villi problémája. Hol, mikor volt nála szó férjétől való elsóvárgásról, elsodró csábíttatásról? Olcsó, kopott háromszöghistóriáról? Az urát most jobban bálványozta, mint illik. Vagy mégis, minden kisiklás egyforma, minden tény e téren az emberi, a női szív holdváltozásaiból ered, s alapjában valamennyien hűtelenek vagyunk, legalább egyszerűen, gondolatban megtántorodva?

Végső mozgatóiban Villi lépéseit mégsem ismerem. Mi vitte rá arra az elszánásra, amikor az üveg-cserépbe ugrott? Milyen kívülről ráható erő kényszerítette? Vagy önmagából fakadó indításai voltak? Hiszen ha kierőszakolt, fanyar gyümölcssel kínálta

volna Palkót, akkor a fiú nem megy át olyan titokzatos megváltódáson. Hazudni lehet érzelmeket — ám Villi sohasem hazudott! Ebbeli görcsös tétovám-ban Mundruca és Flórika jutottak néha eszembe; kövé meredtek, ha nem ízlett a kéz, amelyik hozzájuk nyúlt, s megtagadták életforrásaikat. Az asszonyi testnek is vannak ilyen titokzatos reakciói. Csak az a férfi nem tudja ezt, aki önmagát keresi a szerelemben, és nem a másikat.

Hirtelen ki kellett lépnem a magam gondolatvilágából. Folt zavarta meg látásom beidegzett, mozdulatlan horizontját. Villi előbb csak feltámaszkodott, aztán felült. Pillanatnyi moccanástalan révedezés után hasmánt fordult, ráogyott a díványra, viszszafejtette fejét az elgyűrt ágypárnára. Valamit nyögött: „Ó, istenem!” — Imre majdnem elejtette a könyvet, és földre hajolt.

— Mon ange* — mondta még franciául —, rosszul érzed magad ismét?

Az asszony megkapaszkodott a férfi kezébe.

Megint cinkoskodtam. Tisztán láttam, hogy Villi lelki gyötrelemben vergődik. Sőt azt is tudtam, hogy ez a műszerérzékenységű kedély, ez a századfokokat is jelző hőmérő-lélek valami kisugárzását pedzi az olvasmánynak, ami ha túlságosan felhajtja benne az indulatokat, megpattanthatja épségét.

— Én sem bírom az ilyen naphosszú fejfájások után a szellemi kosztot. Hagyjuk abba! — ártottam bele magamat a keserves helyzetbe.

Persze, most nem voltak közös éjszakáink, hogy a sötétség ajánorozásában Villi megnyilatkozzék nekem. Az egész úgy abbamaradt volna számomra, ha rajta nem kapom barátnőmet másnap délelőtt a kertben — míg Imre a tagba rándult ki a nagymama-

* Angyalom (fr.)

val —, ahogy szótárral, mohó lapozásban olvassa a tegnapi esti színművet. De nem a könyv, hanem a hely lepette meg, ez a példátlan elbűvés, menekedés. A kert e tájkát senki nem kereste fel gyönyörűségéből, mert erősen ide érzett az disznóhizlalók büze.

A prózai, orrfacsaró „pénzszagban“ Villi Geraldyyal, a piros kis Kelemen-szótárral, pakli cigarettával! Valami gyöngédség űzött, hogy ne fedezzem fel, de már nézett rám apró, elszállóban lévő réműlettel.

— Ó, a tegnapi hisztériám ... szégyellem magamat. Büntetésből ma átolvastam sebtiben az egészet, szótározva, az én sánta franciaságomnak, akárha spanyolcsizmában futnék vele ...

Jó, ezt elfogadtam. De aztán este miért hagyta, hogy Imre újból elővegye, s hallgatta a szöveget végig, mintha újság volna neki, és ezúttal teljes türelemmel? Világos, hogy előre tudni akarta, miről szól, hova lyukad ki a dráma!

Mondom, ez a furcsa, szeszélynek ható eset újult ki most bennem, amikor a kicsipap eljegyzése alkalmából ismét befagyott vele minden józan számításunk.

Előre, nagy szeretettel készült a részvételre. Azelőtt való napon kora reggel beutazott a városba, és óriás dobostortát rendelt, cukorrózsákkal, galambokkal s a mátkapár kacskaringósan felírt nevével. Térdén hozta haza, kalapkofferében, nehogy baja essék. Ebéd után nem feküdt le, Imre úgylis kiszekerezett a Héjaszóba Idukával, Tamival meg az udvarbíró Miháj bával. Mi bevonultunk a zöld nappaliba, holnapi toalettünket készítettük elő. Villi már most kiszedte halványsárga bársonyruháját, és lebontatta róla a fénytelen aranyövet, vállrózsát.

— Tudod, a vidéki embert ismerni kell. Jegyváltáson, esküvőn nem szabad túlragyogni a menyasszonyt, ő a főszemély. De azt is el kell találni, hogy

eléggé gálában légy, különben lenezésnek veszik s háztájuk meg nem tisztelésének.

Darabig vasalgattunk, öltögettünk, próbáltunk, aztán kiakasztottuk ruháinkat a hátulsó tornácra, hogy kint aludjanak, és kileheljék magukból a nagymama szekrényének levendulából, sárga molyvirágból, dohányporból kevert ruhaóvó illatát. Végül karra kapunk egy-egy mély piaci kosarat, és elgyalogoltunk a rózsatelepre, mert Villi egész erdő virágot akart a tortával együtt átküldeni. Másodszori nyílás ideje volt, válogattuk, kinéztük a félig feseltek, hogy vízbe rakva éppen kibomoljanak az éjszaka. A foglalkozás túl kellemes volt, az idő nagyon reáment, belerészegedtünk a rózsasaratásba. Jó estére érkezünk be az udvarra a tele kosarakkal. Ott elfogott Miháj bá a kellemetlen újsággal, hogy a Héjaszóból hazajövet Imrét távirat várta, Kolozsvárra hívta egy orvos barátja. Imre anyja rég kerülgette a vakbél-operációt, most a dolog, úgy látszik, elodázhatatlanná vált. Legalább Imre ezzel az indokolással akarta feleségét egy hirtelenében megírt kis cédulán megnyugtani. Nem volt ideje már megkeresni minket.

Az este folyamán Villi csak hallgatott. A ruhák, a rózsák ott illatoztak a hátulsó, zárt udvaron, készülgettek, kiteljesedtek holnapra, csak barátnőm hervadt le reggelig. Szép és dús ajándékai mellé mindent megfagyasztó izenetet mellékel: kimentő sorokat, hogy nem vehet részt egymagában a jegyváltáson.

Most első ízben tapasztaltuk, hogy a nagymama komolyan rossz néven vesz valamit tőle. Négyszem közé fogta, aztán meg is fedtte. Imrének még nem volt lelki ráérése sem, hogy ilyen értelemben hagyakozott volna! Soha semmi jónak nem volt még elrontója, hát miért keserítené meg két fiatal szív életünnepét? Miért bántaná meg a tisztos papi házat?

Élőt nem szokás gyászolni: ha valami szerencsétlenség történék, arról úgysis sürgönyhír érkeznek.

Mindez nem fogott Villi konokságán. Hallgatott és hallgatott; csak akkor fakadtak fel könnyei, amikor a nagymama kitört:

— Nem kell a férfiból istent csinálni! Tartsd meg neki a tisztességedet, de azontúl örvendj az élet örömeinek. Én nem tanultam latint, se az univerzitást ki nem jártam, de rabszolgája se voltam az uramnak!

Estefelé megérkezett Sandri, a kispap. Még tetetése volt délután, alighogy kimosdott, átöltözött, s indultunk.

A nagymamát, ki a templomba mindig nagyon egyszerűen járt, mert az nem a hivalkodás helye, most láttam először a csipkekabátban, amit menyétől kapott. Hajának foszlósságát perubalzsammal simította le, és fénytelen gyászgyöngyökkel díszített főkötőt illesztett kontyára. Meg kellett vizsgálnunk alaposan, nincs-e rajta valami rendetlenség, „nem hosszabb-e péntek, mint szombat“, vagyis nem lóg-e ki valamelyik fodros klottszoknyája a nehéz hullámú ottománselyem köntös alól.

Akkor figyelhettem meg, míg keresztülhajtottunk a falu derekán a paplakig, milyen népszerű. Parasztporták verandáján, padkákon, kapuküszöbön mindenki előre felállott, köszöngött neki. A világ hiába változott meg, ahogy ő nem cserélődött ki, úgy maradt iránta változatlan a népek szeretete. Jó időt, jó szerencsét kívántak neki, áldást is mondtak utána, tudták, mostohaunokáját megy mátkásítani, s a jó mostohának falun nagy a becsülete.

A kőfallal kerített templom mögött a papi lak olyan tágas telken épült, mint akármelyik udvarház. Csillagtéglával kirakott oszlopos ámbitus futotta körül. A téglák ma bordóra voltak felfestve, viszont a

széles kőlépcsők vajsárgán csillogtak, akár nagymamánál. Mindez a galambkék falakkal, sűrű zöld vadszőlővel a gondosságnak, rendszeretnek kellemességét árasztotta, a puritán makulátlanságot azonban leginkább a festetlen ajtók, küszöbök gyúródeszka tisztasága lehelte. A tornác asztalán, a túfestéses terítőn rózsáinkból kötött csokor mosolygott felénk. Az örömszülők, a friss mátka a lépcső felett vártak: a szakállas, kis termetű, szigorú pap, aki ünnepélyes aszkétaságában Kálvinra emlékeztetett, és a csontosabb, de szintén élettől megszívott, szikár papné, akit sok minden egyéb mellett — mert társasághoz szokva nem volt — leginkább a ritkán felkerülő, régimódi páncélfűző feszélyezhetett. Arca — sápadtan — ugyanaz a madonnakép, mint Kláricáé, de úgy látszik, sértődő és kicsit karmos madonna volt, mert tett némi kellemetlen célzást Villi kimaradására, amihez régi barátnője, Lujza néni helyeslően bólogatott.

— Ó tudad, lelkem Katalinám, ez a mai fiatal-ság csak a maga kényit nézi!

A dolog a nagymamát is bántotta, de csak men-tegető szava akadt.

— Ne vegyétek úgy rovásra, kedveseim. Végre is életveszélyről van szó, s amilyen lágy szívű, nem tudná megbocsátani magának, ha kiderülne, hogy vi-gadozott anyósa tragikus napjaiban.

— Hát hiszen ez nem éppen vigasság, inkább ko-moly, szent lépés a kötelességek felé.

A papnének jogában volt illet mondani, mert hét gyermeket nevelt, és hármat temetett. Az ilyesmi bátorságot ad, és elnézést sugall az iránt, aki meri ezt így a földesúrnőnek is kinyilvánítani.

A papnétól nagymama sem vette rossz néven a leckét, mely Villinek volt üzenet. Most már tudhat-tuk, hogy megvan az örök sértődés. Villi dölyfös,

kényeskedő színben él ezentúl a papi házban, melynek feje annak idején keresztelte. Persze, ez mind folyománya a ténynek, hogy még esküdni is az evangélikusokhoz kívánczolt: korcs ez, kiút belőle a ridég fajtája!

Szegény nagymama kicsit megpirosodva suhogott a benyílón át a nagyszobába, melynek számos rendeltetése lehetett. Egyik sarokban íróasztal, mellette az egyházi klenódium*-láda, ez a tiszteletes hivatalos szeglete. Másik sarokban szalonzasztal, körülötte nádszékek, sőt náddívány, a vendégleültetés céljaira. A harmadik falnál egymás végében a hitvestársi ágyak. A falakat festetlen fenyőpolcokon könyvek, évtizedek óta meggyűjtött kötetlen folyóiratok borították, a két ablak között aranyrámás nyomatok: Kossuth imája a kápolnai elesettek felett, aztán a Kossuth család tagjai. A polcokon fekvő könyvek jó része is Kossuth-rajongásról tanúskodott, pap bácsi valóságos tudósa volt a Kossuth-irodalomnak. Keserű magyar, aki rovást vezetett minden erőszakos halállal kimúlt Habsburgról.

— Tizenháromnak kell orvul pusztulni! — ismételte.

Különös volt, hogy ennek az engesztelhetetlen kurcnak minden átélőképessége a messzi múltakban gyökerezett. Kevés számú hívét őrizte, mint jó és szigorú pásztor a bárányait, de a más hitű, nyelvű néppel, papjaival súrlódás nélkül ki tudott jönni. Az „átkos Bécs“-et gyűlölte csupán, szerinte eredeti kútfejét minden romlásnak.

A Kossuth-szoba, melybe a gyermekek nemigen jártak be, most nyilván a környékbeli idősebb jó emberek számára tartódott fenn, a fiatalok az ámbituson mulattak, egyelőre igen csendesen, fegyelme-

* ereklye (lat.)

zetten. Ám mihelyt megfeledkeztek az otthon feladott leckékről, mindjárt duzzadtak, ragyogtak a természetes jókedvtől, egészségtől és ünnepi felhangoltságtól. Sokat mosott, vasalt, alakított ruháikon kicsit érzett a házi keményítő szaga, kicsit talán túl hangosakká is váltak. Összevissza szövődtek titkos, csak általuk tudott vagy még bevallatlan vonzalmaikkal, eltépett gyermekkori ábrándok emlékeivel. Verébcsatara volt a fecsegésük, verébösszetartozás az ide-oda rebbenésük, mert csak éppen bevárták a felnőtt vendégeket: a bágyfői nyugdíjas szolgabíró s egy holtági birtokos családot meg a tanítót, aztán huss, ki a kertbe, az ámbituson még lábujjhegyen, de a lépcsőkön már vígan szökdécselve.

Csak az ifjú pár maradt velünk, nekik illet szem előtt maradni, a „bujdosás“ szigorúan tiltva volt. Hallgatagon üldögéltek két egymáshoz húzott nád-széken, de ha Sandri olykor megérintette a rózsaszínbe öltöztetett mátká kezét, az ijedten rezzen össze, pillantott apjára, anyjára. Valószínűnek tűnt, hogy itt szülők és gyermekek soha nem cseréltek bensőséges szavakat. Ezek az apák-anyák inkább papjai voltak gyermekeiknek, felnevelték őket bizonyos szentségek imádatában, fajuk, hitük s a jó erkölcs előtt való feltétlen hódolatban — az esendő lélek egyéb küszködései, mélyen járó szükségei ismeretlen elzártágban maradtak egymás előtt. Minden bizalmaskodás csak a tekintély rovására megy — ősi, zordon régula.

Sari, a legnagyobbik leány, a tanítónéval a konyhát intézte, kissé kisírt szemmel, mert egyes tapintatlan szerencsekívánók célzásokat tettek a visszás helyzetre, hogy lám-lám, először a második eladót gyűrűzik el.

— A kazlat se alónnól kezdik meg — példálózott előtte a mosogatásra behívott egyházfí-lány. Sze-

gény Sari sok éven át a Szegedre kimenekült Bercititkos mátkájának tartotta magát, de annak majdnem nyoma veszett, s ami hír jött róla, az nem volt biztató. Vissza nem térhet, az éghajlatot pedig nem bírja, mint az igazi vadember, elsorvad a poros kőrengetegben.

Vacsorára csak a felnőtteknek terítettek a lakószobában, mely fiókos ágyaival, zárt mosdójával és pohárszékével éppoly sokoldalú rendeltetésre szánódott, mint a kossuthos nappali. Az ifjúság az ámbitus hosszú, kecskelábú asztala mellé telepedett. Igazat szólva, ott jobb világ folyt: biztató kínálatások, koccintások, fojtott vihogás szűrődött be a mi tempós lakománkhoz. De ott is síri csend támadt, sőt a nagyobbja az ajtóközbe állott figyelni, amikor pap bácsi felköszöntötte a fiatal párt, megmagyarázva, mit jelent a mai világban a családalapítás. Mit jelent a szórványok vidékén a papiház, főleg a papcsalád, mely példát ad a népnek az örök szegénység zúgólódás nélküli elviseléséből, a tudomány előtt való alázatosságból, a munkás tisztességből és termékenységből, mindazokból az erényekből, melyek egy Isten kegyelmére bízott népet megtartanak. Míg beszélt, keskeny, csontos aszkétaijai között olykor összecsilingelt a két karikagyűrű.

Könnyek is lefutottak a néma arcokon, pap bácsi átérezte pap néni gombostűszúrásnak szánt szentenciáját, hogy csakugyan nem vigadni gyűltünk egybe, hanem egy nagy fogadalom tanúiképpen. Éreztük mindnyájan, hogy hangos ünnepek helyett csak ez maradt, és ebben mégis minden megmaradt és megadatik.

Így folyt le a jegyváltás, melytől Bellának borsódzott a háta. Jóban mondva, ez csak a komolyabbik fele volt az estélynek, mert a köszöntő végén tus hangzott az ámbituson álló almárium mögül. A fia-

talemberek, akik Bányfőről szerződtették a négytagú bandát, oda bújtatták el a cigányokat. Sandri, a friss jegyes, főludas volt a dologban.

— Tánc lesz, tánc lesz — toporzékoltak örömeikben még a fürge „safarinák“ is (így szólította pap bácsi két növendék lányát), akik pettyes kartonban a felszolgálat végezték tökéletes figyelemmel és ügyességgel.

A cigányok a nagyszoba ajtajában telepedtek le, s ábrándosan zendítettek rá, hogy „Kicsi fülemüle dalol“, mert ez volt a nagymama nótája. Az öregasszony meghatva fenyegette meg Sandrit.

— Egyszer van az embernek eljegyzése az életben! — büszkélkedett a kicsipap.

De a legnagyobb meglepetésről mégsem ő gondoskodott. A szétbontott nagyszobában, a Kossuth család védnöksége alatt éppen a lassú csárdás kezdődött, amikor az ajtóban Imre tűnt fel, karján Villivel. A sárga bársonyruha, melynek vállára a leszedett aranydísz helyett két élő Maréchal-Niel rózsát tűzött, sápasztotta a fiatalasszonyt, és valami sápadtság a mosolyában is volt, mint lábadozóknál szokott lenni. Jó szíve bizonyára örvendett a fordulatnak, mely levette róla a leendő rokonok haragját, s talán restelkedett most már előbbi makactségéért: Imrét nem anyjához hívták, hanem egy beteg barátjához, aki komplikált operációja előtt hallani akarta az ő tanácsát is. Több szükség nem volt rá, és a délutáni vonattal visszaugrott Bányrévre. Szerencséjére kapott lószekeret, amely az őrháztól elhozta.

— Juj, micsoda hírem él ezek után a családban — zsörtölődött most, tettetve a neheztelést, mialatt arcán érezte a nagymama cirógató háláját. — Pap néni azt fogja hinni, hogy kékszakáll módra láncon tartom a feleségemet! Tetszik tudni, meg sem fordult az eszemben, hogy ebben a dologban bármily

üzenetet is hátrahagyjak. Természetes, hogy a mai estén itt a helye a családtagoknak.

— Klárica legalább jó példát látott ma, ilyen az engedelmes feleség — harsogta nem minden anyósi basáskodás nélkül Lujza néni.

— Neki nincs erre szüksége, mert az engedelmet a szülői házban megtanulta — helyesbített pap bácsi apai önérzetében.

Így hát minden elsimult, még a pap néni homlokán is a szigorú ránc. Rengett, kavargott a tánc a felsíkositott padlón. Ezek a ravasz leányzók mindent előre tudtak. Ezért folyt délelőtt a nagy sikárolás, szappanos kefézés, hogy vígan csússzanak a talpak a feljárt, göbös fenyődeszkán! Lassú magyar, friss, azután „háromlépésű keringő“ járta, melynek nótáját a nagymama öregrendű holtágú barátnője dúdolta is, kézzel lengetve olykor hozzá az ütemet:

*Csak a mezőt,
Az erdőt
Kedveli.
S a ligetbe
Elmerengve
Ül a grófnő, Melanie.*

Ringatózva, andalogva és légydongású halksággal zümmögve mulatott el a két matróna a náddíványon. Olykor a fémes csillogású óborban megmártották a mazsolával, dióccikkal tömött püspökkenyereket ... a két örömanya árgus szemmel őrizte a táncolókat.

Kint az ámbituson, az enyhe éjszakában, a kecskelábú asztal mellett kötetlenebb, pityizáló férfitársaság alakult ki. Villit meg engem, mint „latinistákat“, maguk közé invitáltak, de azzal a kikötéssel, hogy bírni kell a bort is. Mi tehát színleltük a jó

ivót, de csak incelegtünk a tele poharakkal. S mégis meglepett mindnyájunkat egy kedves, búfelejtő óra hangulata ...

Csakhogy a sors nem nézhette még ezt sem, hanem gyorsan kitervelt valamit, vásott kölyök módjára, aki lesi a felnőttek mosolyát, hogy hirtelen borsot törjön az orruk alá: felborítva a friss abroszra a kávé, megtaposva a kedvenc állat farkát és lecsípve a féltett virág bimbót ígérő hajtását. A vásott kölyök ma Villire utazott. Éppen a mulatós szolgabíróval koccintgattunk, akinek ősi szokása volt, hogy időnként majdnem rajtaütésszerűen, öblös, reccsítő hangon kiáltott rá a diskurálókra, lábával is toppintva, s kezét az asztalra csapva:

— Rrrroagă-te, cumătre!

Valahol, körútjain szedte fel ezt a garabonciás román lump-vezényszót, ami annyit tesz, hogy „imádkozz, koma!” — értvén ima alatt az újabb kiadós hörpintést. Amikor ez elhangzott (profánságával kicsit bosszantva pap bácsit), kézbe kellett kapni a poharat, és ő saját szellemességén jókat kacagva hajtotta ki a bort.

De most megállt az ital félúton kezünkben. Az utca végéből szekérsörgés lármáit bele a fénytelen falusi csendességbe. A durva zaj szokatlan gyorsasággal erősödött, a régóta javítatlan, teljesen feltört megyeúton a fogat valóságos boszorkánytáncot járt, örült vágóban közeledve a ház felé. Nagy messziről láthattuk, mert a papi lak magas pincékre épült, úgyhogy már ültünkéből jól kivehettük akár a kerekeket is.

Afféle egylovas dinnyésszeker volt, amilyennel a Vajdaszállás felé eső falukból jártak fel a gazdák a hűvösebb tájakra, főképp a bályfői piacra gyümölcsrel, káposztával, paradicsommal. Üresen s így nagy könnyűséggel ugrott, zuppant a hepehupákon;

viharfáklyája egészen kilobbant néha, aztán kormosan felvereslett, és teljes hosszában megvilágította Lyubót, aki az ülésnek felkötött deszka előtt állott, baljában lazán kieresztve a gyeplőt, jobbával az ostort tartva, és úgy vagdosta vele a lovat, mint a záporoső.

Az egész környék megkavart kutyacsaholásban hökkent fel, a szekér pedig csak rontott előre, el a parókia mellett, s befordulva a papi lak kertje alatt vezető utcába.

Senki sem tudhatta, mi történik, pedig a tánc is megszakadt, és mindenki az ablakhoz tömörült. A szekeret nem üldözte senki, holott azt vártuk, hogy talán feltűnik egy-két csendőr a nyomában.

A fiatalok hamar visszataláltak örömeikhez, csak Villi maradt egész éjjelre megzavart, nyugtalan. Hidedg borvizet kortyolt, és kérte Imrét, hogy sétáljanak egyet a tágas udvaron. Később többet is ivott, mint amennyit saját illemtana rendesen megengedett, bár ez nála külszínre semmit sem jelentett, mert gyermekkorától hozzászokott a nagyon erős borokhoz.

Viharszagot éreztem, mint távoli villámok kisülésénél hozza el a szél az ózon bürökillatát. A kerítésen egy hazatérő kocsmás kopogott, és bement a leszaladó mosogatólányhoz, hogy megjelent a prikulics és elkergette Lyubót a pokolba. A dologról azonban nem sok szó esett a komoly papi házban, csomó fiatalság előtt tárgyalni senki nem merte, mert a rác szerepe közbotrány számába ment. Körülbelül a forradalom óta, amikor a foglyok egy éjszaka úgy eltűntek a vidék minden gazdaságából, ahogy a fecskék: csapatosan, egyszerre, észrevétlenül. Csak Hanifkától esett ez rosszul, hiszen ha szól, hát szalonát, cipót, dohányt meg szilvóriumot kap az útra. De ezek megneszelték a felfordulást, összetanakodtak,

és — csubárik, csucsiki! — óvatlan elszálltak. Valaminő búcsú akart lenni mégis a nagymama hálójának belső ablakpárkányára letett faragott fakigyó.

Egyetlenül Lyubó maradt vissza a többi szökevény után, aki bár szerb léteire igen jól megértette magát az orosz foglyokkal, nem tartott velük soha, magának való, zárkózott és bizalmatlan életmódjával. Később minden elköszönés nélkül, egyszerűen hátat fordított az uradalomnak, s beállott a felvégen Buzdugányhoz.

Attól az időtől fogva mérgesedett el végképp Vénágnis meg Szia dolga. Hiába tartotta a menyecske tehenesfiúnak és egyben tisztességének öre gyanánt is urának egy suhanc rokonát — az ilyen surbankó alszik éccaka a szénában, állította Vénágnis, attól bárki „lopom pásztor szőlődet“ játszodhatik a hátsó házban.

Lassacskán az öreg cseléd valósággal pandúrja lett Sziának. Számon tartotta utait, egymást keresztező szavait, alkalomadtán holmiit is megmatatta... Elmúlt őszön majdnem hogy sarokba szorította, leleplezte a turpist. A volt alispán akkor éppen hosszú hetekre kiköltözött szüreteltetni, sajtoltatni, szőlőket fedetni, mert futva közelgett ónaptár Demetere, aki ásót-kapát hiába küld pihenni. Bágyfőre akkor Vaszilia járt föl, Miháj bírót ezerfelé tépte a sűrű munka. Ez kapóra jött Sziának, alig múlt alkalom, hogy meg ne bírta volna öccsét egy s más bevasárolnivalóval. A prédaság külön szúrta szemét Vénágnisnak, még inkább, hogy a menyecske azonnal maga tett kezét érkező portékáira. Mégis úgy adódott egy ízben, hogy a küldönc korábban megtért a szokottnál, álmosító kora délutánon. Kicsiágnis éppen elvégezte az edénytörlést, és levonult Fikóhoz a nyári konyhába salátamag-dörzsölésre, öreganyja hordta be és rakta el az edényt. Vaszilia le-

tette a háznak szóló fűszercsomagot a konyhaasztalra, aztán némi meggondolás után inge hasítékán át egy kisebb pakkot húzott elő:

— Ez itt nénémé!

Vénágnis az ebédlőből jövet megállott a küszöbön, majd szimatolva óvakodott előre, mint kutya a húsoskosárhoz.

— Hm ... szhm ... — Nem szájával, hanem orrával hümmögött, befelé szippantgatva az ájert. — Csak tudhassam most már megkötni a koszorúdat!

Hirtelen felkapta a portékát, és elsomfordált vele a nagymama hálójáig.

— Bémehetek, tekintetes asszan? — súgta be a megpattintott ajtó résén.

— Tudad, fiam, hogy jót tesz nekem, ha ilyenkor sikerül kicsit elszundítani! — ült fel az öregaszony a kurta karosdíványon, melyen majdnem kuporogva szokott sziesztázni.

— Megkövetem alássan, sietőben vagyok ... szagolja csak meg a Nyikulicáné speceráját!

Tanáctalanul meredtek egymásra. Vénágnis szemében, ebben a kifakult lélektükörben a makacs fegyelem s alárendelkezés kifejezésén most átütközött a támadozó káröröm.

— Sáfrány?! ...

— Instállam csak felbontatni véle ezenismódúlag, a szeme láttára! Rég feltűnt már nekem, milyen fűrgén kapja fel a kényesbece mostanában Fika helyett a tele csebrek rúdját!

Negyedórája se múlt, s mesterséggel fékezett, óvatos lépések suhantak a fagrádicson felfelé.

— Hol a pakkam? — tört be Szia a konyhába.

— Hohó, lassan a szélveréssel! — mordult rá Vénágnis, aki hűvös kiszámítotttsággal ült le tollat tépni a fedeles ágy sarkához. Ennél a munkánál mindenkit lecsitított maga körül, hogy fel ne bolyduljon

az illékony pihehalmaz. — S külemben eridj érte a tekintetes asszanhaz.

A szó hideg alattomossága mellen vágta a menyecskét. Szürke veríték serkedt ki halántékán, de csak rossz arcot vágott, nem kérdezett.

Bent a hálóban a nagymama kedveszelve babrált a harisnyafejelésen, s amikor Szia benyitott, majdnem szorongva pillantott feléje lecsúsztatott szemüvege fölött. Úgy rémlett neki, ő is látja arcán azt a bizonyos „jelt“, melyre Vénágnis hivatkozott. A csomag ott hevert előtte a tojásdad munkaasztalon, pamutos kosara mellett.

— Násztászia fiam (súlyokat rakott a megszólításra azzal, hogy kimondta a nevet teljes, ünnepléses formájában), nem bontanád-é ki itt előttem a csomagodat?

Valóban próbája volt ez az öregasszony szuggesztív felsőségének, hogy az alapján megokolatlan kérést a menyecske mukkanás nélkül teljesítette. De az is lehet, hogy a lélegzetvételnyi idő alatt, míg keresztülhaladt a nagyszobán, már egyensúlyozta magát, szolgálatkészsége hát némi számítások eredménye s egyben ravasság is volt. Nyugodtra lohadó mozdulatokkal rakta elő a két doboz gyufát, a horgoláshoz való fejtőmatringot, stanicli szemes borsot. Utoljára maroknyi, dohányvékonyra, szálasra aprított sötétsárga illatos fűszerszám került elő egy papízacskóból.

Az öregasszony elfogódott. Valaha ő is ilyesmivel színezte a levest, ludaskását, csakhogy aztán olvasta, hogy Kínában halottakat hintenek meg vele, s a koporsókból kerül forgalomba! ... De hát, teremtöm, világeletében együttvéve sem használt el ennyit belőle!

Tenyerét Szia babirkáló kezefejére tette, és csak nézett annak fakó-izzadt képébe, tágult szemboga-

rába. De a menyecske állta a farkasszemet, alig-alig zavarodottan. Cseresznyeformán dús és gömbölyű alsóajka némi erőfeszítéssel előretolult, s a kemény, sűrű fehér fogsor mögül olyan halkán tört elő szava, mint elnézésre számító családi titokközlés:

— Testvéremnek kéne.

Majdnem leszédült a nagymama kar nélküli nád-székéről ... Keze ölébe hanyatlott. Akármi előbb jutott volna eszébe, mint ez a fordulat. Az első pillanatban a váratlan indokolás a gondolatok tömegét kavarta meg benne, de tanácstalansága aztán mérhetetlen botránkozásba fordult. Ennek lesújtó haragja cikázott szeméből a suttogóra, mintha lelkén akarna keresztülmenni.

— Van neked istened, asszony — fogta össze kezét, szinte most találva rá saját tagjaira —, van neked istened belekeverni a jámbort, aki húz, mint a barom, s hol gyón, hol böjtöt fogad? Vigyázz, Nasztászia, félek, az ördögé vagy!

Szia elpirult. Arcának megtapadt „verejtéke alatt elterjengett a vér halvány pirosa. Szemhéjai meg-rebbentek, engedtek feszültségükből.

— Hászen ... nem úgy ... nem ő ... tudtán kívül adtam vóna be neki ... A kényszerbérleten arasz lett a törökbúzájuk, azzal lesznek télen, amit maga szerez ... a hitván ... De hát ...

Vállat vont. Konok tüntetéssel, szemrehányó engedelemmel, mintha mosná kezét tettéért, fogta a sáfrányos papírzsákok, és meztelen nagylábujjával hátracsapva a kályha ajtaját, hirtelen belökte az ominózus fűszerszámot a parázsra, hogy kesernyésen édes, fehér füstgomoly pöffent ki a szobába.

Készsége inkább megátalkodottságnak tetszhetett, és nagymamát aztán meg is gondolkodtatta. De csak később, mert nem maradt sok ideje mérlegelésre. Alighogy Szia elhagyta, a konyha felől tülekedést,

megfeszült lábak tompa dubogását hallotta meg, tajtékzó szavak szétmorzsolts töredékeit.

Úgy látszik, hogy Vénágnis, miután alágyújtott Sziának és elsáncolta magát tolluhalmozokkal, mégiscsak elveszíthette önuralmát, s ha többel nem, hát a szája szegletén tolvajul elcikkanó gúnymosollyal magára uszította a menyecsvét.

A nagymama úgy találta őket: talpon, összeakaszkodva. A fullasztó, fakó csirkepihék bolond kavardásában szilajul dulakodtak, kivetkezve minden formájukból. A vénasszony orrából megindul a vér, de nemhiába dagasztja, veti be negyven esztendeje a kenyereket, inai szikár drótokká sodródtak; szélesre járt talpával, bütykös lábujjaival valósággal fogózik a téglapadozatban, és éppen úgy ki akarja tekerni a belé akaszkodó sima, hamvasbarna, izmos karokat, ahogy azok csavarnák, roppantanák ki az ő bogos botkarjait ... Pillanatonként el-elrántja fejét, hogy hátrapattanjanak szeme elé csapzó tincsei, s ilyenkor vére is freccsen. Homlokán, halántékán egybeszakadó verejtékpatakok permeteznek alá, de alig-alig toporog néha valamicskét hátrább, s újra előrefeszül. Szia mint a főtt rák, torkába pihét happolt be s tikácsol, szeme forog a tehetetlen dühtől, kendője hátán repked, és hajtúi körbe szökkennek.

Semmi sem változik a tekintetes jöttére. Idézheti az nekik Isten szerelmét! Magyarázatul csak csikorított szófoszlányok szolgálnak, amelyekkel egymást megnevezik a megvadulás gáttalan őszinteségében:

— Erdők anyja, vén mozsár, példának okáért való istencsúfja!

— Hallgass ... hallgass, te cégéres, te repedt sarkú stabális!

— Tekintetes asszan, ez a műk dogunk, haggya!

— hártja el Szia úrnőjét, aki próbálja szétrántani őket.

Igen, itt most — ha illetéktelenül megválasztott terepen is —, de arról folyt a pör, azé vajon az igazság, aki vasárnap délután állig feketében, reszelős hangon zsoldárt énekel, vagy aki ilyenkorra friss ci-hákat húz parádés ágypárnáira és köményes pálinkát, juhtúrós, kapros lepényt készít ki asztalára vendéghangolónak. Életformák, életbölcsekségek mérkőzése ez, nincs szükség itt bíróra, harmadikra, úgysem dől el az ügy sem itt, sem másut, soha! A nyári-konyhabeli salátamag-dörzsölők kórust donganak az éktelen és kilátástalan jelenethez:

*Zöld levele a kökének,
Engem, világ, ne ítéj meg!
Ha majd e'gyün halálam:
Itéllöm megtalálam!*

De a matróna mit se hall ebből, nem is támadna visszhangja lelkében, ha meghallaná is: csak a becsstelenséget érzi most kisujja körméig, amit a verekedés, a mosdatlan szó és elcseppenő embervér ken rá az ő világára. Itt, ezeken a téglákon, e falak közt, e tető alatt ő szab törvényt, ha kell, tettleges fenyítéssel:

— De isten úgy segítjen (majdnem káromkodás a hangsúly), megtanítom én, kinek dóga a házam tisztessége! — kihúzza a kemény közpálcát a rudas cseber füléből.

Éppen közéjük csapna, amikor csizmatalp koppan meg a grádics aljánál, a sárkaparóvas élén.

Minden kar lehanyatlott. Minden szem mámorból felébredő józanságra nyílt el. Békeosztás, bűnhődtetés nélkül, magától értetődőleg. Titokzatos östörvények fújtak itt egyszerre asszonytakarodót. Nem

az, hogy a volt alispán, a gazda jön: hanem mert a férfi nyit most rájuk. Széjjelperdülnek, s kész az igazságtétel. Vénágnis már az ajtó mögötti foltos pléhmosdótálban szívja fel a hideg vizet orrába. Szíának hült helye. Csak a nagymama áll közében, a lebocsátott közpálcára támaszkodva.

— Fiam, Domokosam, nézd, sátoros cigányok tanýája lett a házám!

Átkarolva anyját s odafektetve nápégett, szélcserzett, erős kezét a felindultan dobogó, öreg szívre, a volt alispán egyszer a szakácsnét szedte ráncba:

— Szégyellje magát, Ágnis néni, nem tudja kímélni anyámat!

Mint a megvert kutya, nyüszkölt, morgolódott a vénség a mosdótál felett:

— Ő gyütt nekem ... csorba bábának titulált ... becsületes vénasszant egy efféle hitván úticafra!

— Ne mind szidd az orradba a vizet — szabadult hozzá a nagymama. — Hé, Kicsiágnis! Gyere, rakd a borogatást öreganyádra. Fika lássan padló-súrlásnak, mielőtt széthordjuk talpunkkal a vért s ezt a tenger pihemocskat!

Máris helyében volt, mihelyt intézkedni kellett, s közben pár szóval fiát is felvilágosította.

Jó szimattal az alispán a konyhából nyíló kiszobába fordult be. Két ajtó között a sarokba húzódva Szia lapult, s rendezgette volna magát. De nem találta sehogy sem fejkendőjét, mely csücskével inge nyakában fennakadva, hátán lógott. Kontyából legördült és kifoszlott egyik fonadék, de mint a kent-fent falusi hajzat, csak három megtapadt, fényes és a szoros fonástól hullámos, tömött pászmára. Ily megbomlottan is azonnal keze fejére hajolt, és ormós-fehéren duzzadó karmolt sebeit kezdte fújni, nyalogatni: szinte részvétre és pirongatásra állítva be magát. Ilyennek született. Férfiemberrel, akárki

fajtaival, ha egyszer kettesbe került, nyomban túl volt a társadalmi viszonylaton, és a természetesbe menekedett, ahol akkora előnyök álltak mellé, mint ifjúsága, szépsége, mersze és kedélye.

— Hallom, te kezdted — rázta vállon az úr, csöp-pet sem gyöngéden.

Mintha villanyoznák, pattogott vissza a menyecske:

— Hát ki kurkász, ki vizslat utánam? Ki vitte be ma portékáimat a tekintetes asszanhoz? Ki vigyorgott rám a fogatlan szájával, amikor kigyünni látatt?

— Te rontottál neki, te címezted meg először! Nyelve veri meg az ember fenekét, fiam!

— Csak ő fogja be a száját! Nincs tanúm, de vihetném törvinre a nyelviér! Sáros hátú, körmös ujjú, repedt sarkú, hát szabad ezt mondani.

Kemény, mérges kis könnyecsepek szökkentek ki szeméből.

— Hallgass rám. Hátulsó reménység már, amikor törvény osztja ki az asszonynak a becsületet.

Kétoldalra pillantott, az ajtókra, s valamiért levette kezét a menyecske válláról. Férfiösztöne súgta, hogy Sziának gyönyörűsége telik, valahányszor megszorítja vagy megrázza.

— Éppen jól jön, hogy megintselek, tán még idejében ... Sok mindent suttognak rólad faluszerte.

— Száz irigyet s egy szánót — próbálta Szia lerázni magáról a leckét. De arcába ismét felszökött a vér, a belső kisbírónak nem tudott parancsolni. Gazdája pedig nyugodt maradt s fölényes.

— Ne adj okot irigyeidnek a szóbeszédre!

A hanghordozásnak jóindulata, majdnem elnézése az asszonyt szelídebbé, de merészebbé is tette. Tudta, hogy az úr egyet-mást meg is bocsát.

— Valamivel mégiscsak tartozol a hitestársadnak!

— Semmijét lére nem hajtottam eddig, sőt fordítva! Nézzék meg a háztájamat!

— Nem erről van szó. Valamiről, ami neki többet ér földnél, jószágnál! Hát azzal spórolj, fiam, no!

A körülbeszélés csiklandozta az asszonyt, értelmezni pedig ismét a legkézzelfoghatóban értelmezte. Könnyes, dúlt tekintetének messzi horizontján mintha ezüstvillámok cikkantak volna el. Mosolygott is idegesen, sarokba szorítottan, s mégis alig lebírva diadalmos életérzését. Pillanatra sem esett tagadóba. Bizalmasan inkább, mint szemtelenül súgta:

— Mér' spórolnék véle, nagyságos úr! *Arra való az!*

Józan talpraesettsége meghökkentette, de meg is engesztelte a férfit. Szinte elkacagta magát. Szia nem jobb, mint hitte — de mikor hitte, hogy jobb ennél? Csendet parancsolt jobbra is, balra is, felmondással fenyegette meg mind a két háborgót, de a házirenden mégsem változtatott.

Azonban ettől fogva úgy csikorgott az, ahogy kérék, amelynek kencéjébe homok keveredett. A helyzet érni kezdett a tarthatatlanság felé. Egyelőre még Sziát igazolták a fejlemények. Fika csakugyan ismét „tekenyőre hízott“, a szép menyecske pedig megmaradt sudárnak, hetykének, bár tűzbe repítette a sáfrányt. (Mintha azt nem lehetne újból megszerezni!)

Igaz, november derekán volt néhány rossz napja, amikor violaszín szemaljjal járt-kelt, és száján csepepesen pattogzott fel a bőr, de ha abban sántikált is, amivel Vénágnis vádolta, rásütni nem lehetett semmit, mert egyetlen órát el nem mulasztott a gazdaságban. Száműzetése mégis bekövetkezett. A falubeliek ugyanis felismerték Lyubón Nyikulica testi hol-

miit. Ez pedig az utolsókat jelentette. Némi kis hámon-kívül-taposást megbocsát az elnéző falu a parlagon hagyott szép asszonynak, elvégre jut is, marad is. De a hitesek gúnyait elajándékozni? Hátha vissza talál térni, hiszen egyre szállingóznak haza a holtak hittek is! Akkor hogy lesz a számadás a kék gyönggyel kivarrt, porcelángombos gyolcsingről, báránybőr kozsókról, vadonatúj fűzött bocskorról?

A visszás dolog teljes mértékben költötte fel nagymama szigorát is. Igaz, hogy Szia ekkor is talált kibúvót, sőt most már némi orcátlansággal jelentette ki, hogy ő a ruhákat pénzért adta el, úgymint megvédnek az állásban, s neki fizetnivalói vannak. De ennek a valószínűségnek nem volt már semmi igazságszaga. A menyecske lejárt a házban, a nagymama ráunt tekervényes utaira, megutálta kiszámíthatatlanságát, és különösebb hermencia nélkül kitöltötte levelét. Inkább kínlódott a „botrafaragottal“, ahogy Kicsi-ágnist, a laposra kapcsolt, szegletes mozgású hajadont az udvar elkeresztelte.

A csonka éjszakán, mely az eljegyzésre következett, kurta álmom is folyton megszakadt, mint ügyetlen kéz futtatta orsófonál. Ráértem mindezt újból észbe venni.

Ólommal bélelt, lehúzó fejjel keltem másnap reggel. Az egész külső üzem már órák óta pezsgett, amikor a konyhába kimentem, hogy esővizet tétesek melegedni magamnak.

Kicsi konyha teszi nagyvá a házat, de ezt a regulát a nagymama világa nem ismerte. A konyha vetekedett a nagyebédlővel. Körülbelül negyedét maga a tűzhely foglalta el, mely a gazdákén túl még sok-sok éhes száj kielégítésére volt megépítve: le és felfelé menő családtagok, cselédnép és munkások egész serege számított bele félrakásánál. Sokágú, dús és szakadatlan életfolyam vette innen megelé-

gülését, erejét. Profán oltárféle volt ez a téglatűzhely! Mozdíthatatlansága, földbegyökerezettsége az ömlő gazdagságnak, melegnek és kedves ízeknek olyan tartalékát ígérte, amelyet a túlfejtett, fehér, kicsorranó anyamellek. Ők a bőkezű, messze sugárzó jólétforrások — minket, magányos, féltéltű, szűk családú-cselédű városiakat petrólgázás, villamos, szeszgyorsforralóink példáznak: kimért ételek, magunknakvalóság, utánuk pedig valami torokszárító szegényszag. Itt a kemence kiugró szegletén a hatkarikás kályhalap állandó rakottságban gőzölt, illatozott, dúdolgatott. Egyik oldalon a „lernik“ süstörgése, a beépített nagyüst lobogása, túl a pinceforma, kenyérsütő barlang, a titkos háttérben pedig, ahova csak Fika szokott bemászni szombatoként, hogy átmeszelje: káposzta-, ugorkasavanyító, tejlatató fazekak közt a Cili-nemzetségek állandó délutáni alvó tanyái ... Most a sütők oldala és a konyhafal között még külön kis fészek rakódott rozszant nagykendőnek és elfoszlott lepedőnek darabjaiból. Téglasszínű pufók poronty szuszogott benne, szeméig húzott sapkában, szoros pólyapárnában, mely karocskáit is mozdulatlaná kötözte le.

Éppen kenyérsütés napja volt, amikor mindenki láb alatt van a konyhán. A nyolc sötét héjú közkenyér szép rendben hült már a fedeleságy tetején. Vénágnis ezúttal, a munka tetőpontján, a fehéreknek hevített. Durcás lendületben, mintha boszorkányégetésre készülne, gyurmásztá be a kemencetorokba az új és új köteg száraz ágat, mely marakvó gyorsasággal, valami vidám gonoszsággal lobogott fel duruzsoló, eleven lángkatlaná. Ezt megelégetve belekuperodott a kemenceszáj előtt másfél méternyire kivájt konyhalyukba, ahonnan egész a fenekébe látott a sütőodornak. S kezdte a harizsálást, a csillagtéglák kaparászását: szikrát vetnek-é? Közben, aki eljárt

mögötte, azt leverte vagy megszurkálta a harizsáló rúd végével.

A konyha tulsó felén szelídebb szellem intézte a világ rendjét. Fél szemével oda-odapislantva a rongyokkal elsáncolt pólyára, olykor ismét meg-megtapintva fehér kendővel keresztbe kötött melleit, melyeket nyilván feszített a tej, Fika csapta serpenyőbe a lángosokat, villával piszkálva őket, hogy csak éppen kirózsásodjanak hólyagosra. Kis torony állt már készen belőlük, egy tálban egymásra tévezve: ez volt kedvelt csemegénk a reggeli kávéhoz.

Minden előírászerűen ment. Vénágnis ijesztő volt a lyukban guggolva, szemén a spárgával hátra-kötött pápaszemmel, kezében a táncoló rúddal, kötényén tésztacsimbókokkal, s rezesre nyalva a kemence izzó fényétől; Fika alázatosan, anyai gondosságával, lepcsés járásával és igyekezetével. A lapótyák is engedelmesen-sírtak, süstörögtek ... de mit keresett itt Villi, papucsban, hálóingére vett kimonóban, fésületlenül? Mint gyermekkorában, mikor félt, hogy nagymama, sőt akár Vénágnis is kiadhatja útját, most is meghúzódott a tiktakkoló, vasnehézkes konyhaóra alatt, a keskeny fapadkán. Két kezét térdére szorította, mert fázhatótt, hiszem nem vett harisnyát sem, márpedig a tárva álló ajtón nyersen vágott be a nyárutói reggel hűvöse, s a menyezet füstfogóján át éles huzatot támasztott. Ezt is csak Vénágnis meg Fika bírta; a kemence okáda a hevet, s a szél majd felborította őket.

Boszorkányos műveletei közben Vénágnis — meg-megszakítva magát egy-egy Fikának szóló oldalripakodással: „Ne merj az órádhoz nyúlni!“ „Odaragadt a tésztád, te abajdak, a lapítottóhaz!“ — a prikulicsjárást adta elő, ahogy még az éjszaka hírül hozta Miháj bá felesége, kit a kománé vert fel és lá-

tott el jó tanácsokkal az ilyen gonosz veszedelem ellen.

Tiszta bizonyosat a történekről ugyan senki nem állíthat, mert maga Buzdugány kovács is csak úgy gondolomra beszél. Az este tova éjfélig virrasztottak. A bányfői Róza-napi vásárról sokáig szállingóztak haza a környékbeli dinnyésgazdák. Balu Juon Berbécs akkor állított elé, amikor már Lyubó éppen szállására indult volna. (Hová? — azt nehéz tudni nála.) Sántít a ló, elveszett az egyik patkója, s behasadt a patája. De az sem tölti csizmába a bort, teli volt már muskotállal, s még átugrott a kocsmába, a patkolás idejére, mert Róza vására jó vásár. Kenyérhez, puliszkához ebédül vásárolják a havasiak a holtági kásás dinnyét. Buzdugány a patkót hűtötte, mialatt Lyubó künt a ló lábát emelte éppen, hogy a patát megvéesse. Hát egyszerre dubogás hallatszik, és a küszöbről látja, hogy a nagymohamet-szerb dulakodik egy kisdeg fekete ördögfélével. De hogy miképp találkoztak s gabalyodtak egymásba, azt már a sötét miatt sem tudhatja, mert az inas, aki a lámpást tartotta volna, mindent elhajtott, s tulaj!-t ordítva megugrott. A műhely fényénél annyit vett ki, hogy Lyubó vakszemére vágott a bestelennek, s belé is rúgott, mint a kutyába, hogy az meghengerült a földön — aztán usgyé, rá a szekérre, „br, br“ — kiáltotta, és a ló patkolatlanul is megiramodott. De hogyisne, mikor olyant csattant rajta az ostor, hogy az már vétekszámba megy.

— Adsza egy kinyeret — nyújtotta most Vénágnis a hosszú bevető lapátot Fika elé, s hopp, bezökkentette a masszát, akár valami áldozatot a tüzes kemencébe.

Darabig szünetelt a mesketezésben, csak kezét csapkodta meg a lisztől, s lökte be sorba a kenyereket az odorba. Pontosan hatot, lihegően megkelt, ka-

lácsfehér tésztaipókat. Akkor óvatosan betámasztva a kemence vasajtáját, parazsat húzott elibe, jó magasra” s kimondta a törtétek summáját:

— Ki miben vétkezik, abban bűnhődik. Nem vitte haza a bőrit, pedig felesége, porontya volt a la-tornak, most hazavitte az ördög a saját szállására!

A hév, a gőz, a barlang, amelyben guggolt, mint Püthiát* ihlette, mert még egy utolsó szentenciát intézett Fika felé:

— Ez csak a kezdet, leányam. Az ítélet ideje sorban eljő mindenkire! Mindenkinek üt eccer az órája, mondam ...

Villi tágra meredt szemmel figyelt, a kis mokánytehén csak fel-felpislantott kialudatlan, meg is dagadt szemhéja alól. Az utolsó jóságánál azonban úgy ejtette a palacsintát a serpenyőbe, hogy körmére loccsant a bő, lobogó zsír. De csak alig szisszent, és száját összemarta ... Villi akkor lassan ráemelte pillantását a mogorva fűriáról az idétlen kis zsellé-asszonyra, szomorú gyöngédséggel, sőt valami testvéri együttérzéssel:

— Ügyelj, Fikuca!

Egy szelíd szó néha rosszabbat vált ki a grombaságnál, mert utat ad kifelé a lefojtott keserűségnek. Fika szeméből kiserdült egy könnycsepp, utána a második, s már szipogott is, bizonyára nem a forró zsír miatt, hanem egyéb riadalmában. Szerencsére Vénágnis ráripakodott: „Főzőné nem lehet taknyas!“ — s azzal visszarémítette az ellágyuló gyötredelmet.

— Aztán fejet mosunk, Fika. Tettél esővizet? Csak nem kívánod, hogy csikarós kútvízzel fakítsuk a hajunkat?

Ez a parancskiadás is jótét volt Villi részéről. Pe-

* Püthia: jós papnő a görög mitológiában, aki félig öntudatlan állapotban közölte jóslatait.

dig ő maga is didergett a jótétre való rászorultságul.

— Előbb szusszanj egyet, és szoptass — fejelte meg jóságát.

Hajat mosni a konyha előtt, a napsütött padkán szoktunk. Mialatt én fonataim bontásával bíbelődtem, Villi mosdótálba dugott fejével csak odamorogta a fölibe hajló Fikának:

— Te is hiszed, hogy az ördög járt az éjjel ... a prikulics?

A kis mokánytehén csuklott egyet.

— Bár ... az lett volna.

— Nénéd hol dolgozik máma?

— Kiment a Szócsba.

— Kenderhez?

— Eiszem.

Ahogy megszártkoztunk, Villi indítványozta, hogy nézzünk ki Szócsba, ami a Bágy ártere volt a falu felett: terméketlen, gyalogbodzás kavicsos.

Csakugyan ott találtuk Sziát. Felfosztolt szoknyájával a csendes sodrú kanyarban hajladozott. Kenderkötegeket tapogatott, megemelve a rájuk raktott súlyos köveket. Zavarban pillantott ki ránk, és nem mozdult, félt talán, hogy nem méltatjuk szavunkra, s világért sem tolakodott volna. Amikor Villi intett neki, egyszerre sudáran kiegyenesedett, s kilábolt felénk a sekélyesbe, leeresztve szoknyáját vörösre fázott térdére. Így is látszott bokáján néhány piócaszívás: fura kis háromszögletű vésések a sima bőr barnáján. A kenderáztatás, bolygatás tisztátalan munka. De szép volt a hitvány, piócamart bokájával, elizzadt orcával is, elpusztíthatatlan, ősegeségű formájában. „Virágok közt fogant“ — ahogy a görbe úton szerzett gyermeket nevezik. Még a kariák is jól álltak szeme alatt — mert a rossz éjszaka ráiródott képére. Ez a kenderbolygatás is, éppen ma,

ilyen hideg hajnal után, menekedés a falu elől, vagy dacolás: vagyok, nem félek! Hiszen maguk a kendercsemők még szúrós, fűszeres növényszagot árasztottak, semmi sem érzett az elfekvés, a rothadás aludt bűzéből.

Villi előrement a víz széléig, hogy magas cipősarka belesüllyedt a kavicsok közt szivárgó locspocsba. Érezve, hogy nem pusztá séta kedvéért kerestük meg ezt a sivár helyet és az udvarból száműzött menyecskét, hátrább maradtam. Csak pár szót váltottak. Közben láttam, hogy Szia szint vált, mint akinek nehezére esik valami megalázó helyzet, felelet. De aztán hátratartva víztől, sártól s koszlott kenderhánctól elmozdított kezét, lehajolt, és megcsókolt Villi ruháját.

És Villi még aznap kimódolta, hogy Szia hazajárhasson aludni Rávéka nénihez, a zsellérházba.

— Nem bánam, tudtoman kívül persze! — egyezett bele a gymbama.

Valahonnan a falusi csepütelegráf útján elterjedt már a kárörvendő pletyka, hogy az éjjel Szia a násznagyasszonyához menekült, s ott lapított a pitvar nyitott tűzhelyén, ahol cselédnépet altat a módos gazdáné. A kényes, tempós falusi világszépe, aki arany fülbevalóval és selyemarccal jár a templomba: a lesöpört hamu melegében, trágyaszagú teheneslány oldalán, s most a jéghideg kenderbűzű pocsolóban! Kezdődik a vezeklése!

Az ebédnél persze felkerült a nagy esemény asztali témának. A délelőtt folyamán új adatokkal egészült ki. Buzdugány a reggel világánál megtalálta az elhajított véres patavésőt az út füvesében. Azonkívül mezítlábas nyomok vezettek a porban a szemben lévő telek pajtája felé, oda s meg vissza, márpedig a prikulics farkaslábnymot hogy maga után. Tíz óra tájban egy berekjáró, gombászó menyecske

azzal állított be az udvarba, hogy pár nappal ezelőtt fent a lunkán, ahol Nyikulica unokatestvére s volt legénykedő pajtása a kerülő, az esztena körül ők is láttak egy csupa szörből álló emberkét, de eltűnt, mint a vakond a föld alá, egy boglya irányában, és túlsó felén mint gyík szaladt ki, megzörgetve a harasztot. Hasonlóan izgató hírt hozott a falu dobosa, akit a jegyző átküldött Bágy-Holtágra (odaváló volt a szekérével pórul járt Balu Juon Berbécs) holmi hivatalos közlendőkkel a bíróhoz. Az elszöktetett szekérre, lóra hajnalban rábukkantak a Vajdaszállásra hajtó zöldségesgazdák. A Rókamál erdejében, az úton volt, s a hajszáltól kidöglött ló a fűre nyúlva aludt. Persze Lyubónak se híre, se hamva!

Ebéd után végre megjött az óra, amely az effajta népes háztájban legalkalmasabb a titokcserére, panaszra, tiltott csókra vagy titkolt könnyekre. Ilyenkor mindenki alszik, vagy respektálja a másik alvó kedvét. Törvény az elvonulás, a helytülés, a csend.

Szobámat üveges ajtó választotta el a nappalítól, melyben Villiék tanyáztak, de ez az ajtó valami megrozsdált házi szokásból mindig zárva állt, és Villi is az ebédlőn át surrant be most hozzám, miután Imre a jó lelkiismeretűek másnapos mély álmába hullt.

Valami védőbeszédfélével kezdődött a suttogó társalgás.

— Milyen furcsa érzés. Mintha tegnapelőtt délután óta egész történelmi időszak múlt volna el felettem. Mert oda kell visszakanyarodnom ... a tegnapelőtt délutánhoz. Ma jobban érzem, mint akkor, hogy milyen jól tettem, amikor Imre nélkül meg nem kockáztattam, az eljegyzési cécót. Nekem minden lépésemre vigyázni kell, én őt soha meg nem bánthattam ... még véletlenül sem. Tudd meg, hogy engem semmi más fenn nem tarthat, csak ha az életem az előtte való meghajlás. Nekem többnek kell lennem

az átlagfeleségnél ... mert... mert ő is többet szenvedett, mint más férfiak — botladozott gondolataiban. Félretért, mintha vallana és ámitana egyszerűen.

Nem tudtam, azt várja, hogy kifagगतom? De vajon nem venné mégis durvaságnak, ha szová teszek valamit, amiről nekem eddig soha meg nem nyilatkozott? Ott álltunk ketten az örvény felett lebegő híd végén, és egyikünk se lépett még reá.

— Én csak azt mondom, érzem ... Villi, hogy ez az életmód nem tarthat sokáig. Vagy le fogsz alacsonyodni — az ő szemében is —, vagy belepusztulsz. Nem lehet örökké vezekelni, az élet kellős közepén! Azt csak kolostorban tehetnéd és remeteszálláson! Az élet egyebet kíván, elsősorban alkalmazkodást az emberek örömeihez és bánatához, ha már közöttük maradunk.

— Gondolod? — kérdezte úgy, mint aki már régen mérlegelte mindezt, hasztalanul.

Nem egészen értettem őt. Minek ez az önkínzás, lenne inkább bátorsága, hogy tiszta helyzetet teremtsen, ha már mostani életformáját, amikor egész odaadásával szolgálja férjét és annak javát, tisztátalannak, zavarosnak érzi még mindig, régi, eltévesztett lépése miatt! Minden felszabadult jobb érzésem tiltakozott a dolgoknak ily kisszívű, pogány felfogása ellen.

— Villi, gondolkozz azon, amit mondok. Egy nagy írótól olvastam ezt a kérdést: „Nincs elévülés?” Szenvédélyesen rázta a kezét.

— Hogyne! Gyilkosoknak, sikkasztóknak, tolvajoknak: igen, mert azok felett a törvény ítél. Az pedig nem azonos a társadalommal! A törvény irgalmas, elnéző, azt magányos nagy elmék szűrték le, a társadalom millió kicsinyes, az átlagon túl nem érő lélekből áll, rosszsmáj, irigység és butaság sarkallja.

Érezted ... érzed-e azt a káröröm-atmoszférát ami most itt, Szia körül kitermelődött?

— De hát mi köze van a te dolgodnak a társadalomhoz? Te senkit meg nem botránkoztatál. Te csak Imrével állasz szemben.

— Csak? Bár inkább az egész világgal kellene szembekerülnöm ... hiszen én nem félek a világtól, a külső bélyegtől ... nem attól félek ... Lehet, hogy Szianak például ... neki az élet külső dekórumai a fontosak. Hogy gazdáné, hogy első sorban térdepelhet a templomban! Hiszen Vénágnis szerint is úgy szerette az urát, mint az akáctövist aki beléül... s azért kisebb az ő vétke, minden cégéressége mellett is. Igen, nála jöhet elévülés. Ahogy vannak maguktól, apránként felszívódó, eloszló gennyességek. Reám egyéb vár ...

— Jó, én elismerem, hogy a tucاتفérfira nézve a tiedhez hasonló esetben a legpogányabb önzés áll fenn. A megtorlás bármi formáját, ha az a rajta kapott asszonyon megy végbe, jogszerűnek tartja még a hivatott igazságszolgáltatás is — de te magad mondd, hogy Imrét nem lehet a középszer mértékével mérni.

— Hiszen ha ez könnyitene rajtam! De legmélyebbre látó óráimban úgy tetszik, nem is hozzá lettem hűtelen igazában, nem is vele állok szemben, hanem saját magammal. A magam választotta egyetlen törvénnyel, melyért pályámat, nyugalmamat feláldoztam, s melyet aztán megbotránkoztattam, elárultam ... Nemcsak házasságot törtem: megtörtem az oszthatatlan hitvesi szeretetet! És Imre talán meg sem ítélne, le sem ütne, el sem kergetne! Pedig ő megtartotta magát nekem, és ez az én elítéltetésem. Az ő jósága! Borzalom csak rágondolni is, hogy leáldozni lássam szemében a napot, hogy szívében, ahol oltáron állok, elpattanjak, mint szennyes bu-

borék! Ó, nem elévülésre van itt szükség, hanem gyors beavatkozásra. Orvos vagyok félig-meddig. Tudom én, mi a kelevények östörvénye. Ubi pus, evacue! Ahol genny van, ürítsd ki! De látod, én elvettem ezt a gyökeres, gyors utat. Nem ítéltetem magam felett akkor, amikor az a legkönnyebb lett volna, mert legkényszerűbb. Most aztán nincs kezemben a kezdet, a felmetszés momentuma. Várom kell ... mire, nem tudom. Értelmetlenül. S az élet közben elfut. Örök bizonytalanságban, holnaptalanságban. Ha egyszer kibeszélhetném magamat veled, te megértenél.

— De akkor miért hallgatsz? Miért kényszerítesz, hogy hamisan ítéljelek meg a furcsaságaid miatt. Hogy vétkezzem ellened?

Érezte türelmetlenségemet, és jellemző reá, hogy méltányolta is. Elvégre nem olvashat az ember a legelrejtettebb gondolatshövevényekben!

— Nemcsak az alkalom hiányzik ehhez, hanem leginkább a zavartalanság. A magunk felnyitásához is megfelelő keret kell. Én nem vagyok húsz éves zöld béka, mint Sari, a papkisasszony, hogy a konyhába vonuljak a mások életünnepein. Nem dülhatom fel nagyanyám házát a dúltságommal. Tegyük fel, hogy most sírnék: egy óra múlva Kicsiágnis asztalhoz hívogat, akkor mit hazudjak? Majd, egyszer nálam. Ez itt a legforróbb talaj volna, hogy megbolygassam magamat. Még Imrének hazudhatnék, miért pityeregtem, az a borzasztó, hogy neki akármit fül-lenthetek, mindent elfogad. De nagymama nem tud belenyugodni akármibe, s vagy önmagát vádolja, vagy Imrére fog gyanút, hogy bánt engem.

És mégis sírt, hiába hallottuk kiint Kicsiágnis óvatos tapicskolását az asztal körül, hiába a tányérra tett kanalak halk zörgését. Sírása zihálásforma volt, ugyanaz a küszködés, ami a szegény kis

mokánytehé a reggel, Vénágnis kegyetlen korholásának hallatán.

— Látod, most piros lesz az orrom, adj púdert, s ...

Leült a toalettasztalkámhoz, és kotorászni kezdett a fiókban. Szíjogva szította meg orrocskáját, szemhéját a szárító por hűvösségével.

— Hogy mondta Blanka néni, ha a legnagyobb bosszúságai közepette vendég jött: „arcodon a mosoly, szívedben a bánat“.

Fintorin nevetett a régi dámai bölcsességen.

— Igen, ők mosolyt kentek fel a keserűségre, vagy elibe kötötték azt a bizonyos nagy, fehér házikötényt, ami mögött minden elfért. Mi már többet tudunk. Nekem pirosítom is van: ó, áldott piperezerek! Ők a mi leghűbb barátaink, elleplezik olykor gyalázatosan dísztelen mivoltunkat. Az életünk parancsa a titkoló kendőzködés a mássállapot s a testi-lelki hónapszám eltussolására. Tudod ... mennyiszor bosszankodom én a férfi írókra, akiknél a hősnők mindig egyformán sugárzók, mint a nap, pedig mi holdtörvény alatt állunk, kedélyben is. Néha olyanok vagyunk, mint a citrom. Sárgák kívül, és bent savanyúak. S akkor jövel Coty, Guerlain s Elisabeth Arden.

Ide lyukadtunk hát ki, idáig terelődtünk, a letiltott kozmetikai pálya védőbeszédéig ... s aztán Villi ismét hallgatott. Hallgatott azon a közmondásos három napon át, ameddig minden csoda izgató. Rendben apadni kezdett a faluban a rémület, bár a tény, hogy a csendőrség semmi nyomra nem jutott, megerősítette a hitet, hogy csakugyan a prikulics bánt el Lyubóval.

A negyedik este történt. Vacsora után, amikor Iduka már besurrant a nagymama hálójába (kitűnő álmú leánya, bármikor, bárhol képes volt elaludni!),

és Tami is elfoglalta Palkó hajdani lókusát. Mi még eldiskuráltunk valami felett — a nagymamáért, aki az öregek álmatlanságában szenvedett, a legsúlyosabb munkanap után is alig aludt öt-hat órát, néha ennyit sem. Közben Fika nyitott be, hogy elköszönjön a maga egykedvű módján. Úgy háromnegyed óra múlhatott el, amikor hirtelen szélvész, csattogó mezítláb verődött fel hozzánk a veranda kőlépcsőin. A szúnyoghálon csak bezuhant a kis mokánytehén, nyavalyatörős makogással torpanva meg a küszöbön belül. Azt hittük, bivaly, kutya vagy részeg ember szalasztotta meg, és Imre kapta is az üvegkannát, s hátranyomta fejét, majdnem töltötte belé a vizet. A szerencsétlen, ahogy hangjára talált, ordítani kezdett, hogy Nyikulica megjött, és Sziát elevenen megsütötte!

Később kitisztázódott, hogy jutott ez legelsőül tudomására, holott Sziáéktól éppen eltérő irányban, egy telekvég szalmafedelű házikójában lakott anyósával, lábatlan, rokkant urával és az évek száma szerint szaporodó gyermekeivel. Ilyenkor este nagyon igyekezett haza szatyorba rejtett cserépcsupraival, melyekben nemcsak a maradékokat, de saját elspórolt vacsoráját is vitte az otthonvalóknak. Vénágnis gyűlölte és gyanúsította a szatyort, mint Szia zsebeit, de a nagymama csak legyintett. A kis abajdok, a megvetett hús azonban pár nap óta előbb nénjéhez lopózott, és kertaljakon, átjáró gyalogösvények rejtekein átkísérte anyjukhoz, a zsellérházba.

— Nono, fiam — rázta meg most Imre —, talán bolondokat beszélsz. Él-e vagy nem, nénéd?

— Él, mer' visít! A kicsi naccságát kiabálja!

Bizonyos makacs eszelősséggel meredt rá Villire, mintha általa csoda, megváltás történhetnék, visszafordulhatna az idő, ez a szerencsétlen óra. Annyira elvesztette ítélőképességét, hogy Villihez lépve húzni

kezdte őt ruhájánál fogva — vagy jó ösztöne tájékozta feléje, hogy belekapaszkodjék? Az orvospar rögton feltalálta magát, már szaladtak is le a lépcsőn, műszeres táskával, vatta meg gézgöngyöleggel, Fika kezébe nyomva a nagymama hálójában égő nagy lángú asztalilámpát. Még hátrakiáltottak, hogy Vénágnis szedjen össze tojást, faolajat, szappant, vizet, törülközőket.

A szakácsné tagadhatatlan elégtétellel, a beteljesedés felett érzett tempós ünnepélyességgel másszott ki csikos ágyneműjéből. Nem volt meglepetve.

— Az Isten se nem siet, se nem késik, s mégis elérkezik — mormogta szibillai* komorságban. Aztán pendelyben, koszlott fejkötője alól kifityegő gyér kontyával, kattogó pántofliban feladta a leckét a konyhapadkán háló s most az ijedtségtől duplán kancsalító Kicsiágnisnak:

— Ládd-é, fiam, a paráznaság? A feredés, a szagos zsebruha, az aranfülbevaló s a sejemstrimfli? Adj hálát a Fentvalónak, hogy tisztességes nagyanyád evelt, s külemben ha elmozdulsz most hazunnól, összetörem a csontadat, vaj ojat mondak, hogy felér tiz poffal.

Közben pillanatot sem veszített, bekötötte fejét, felkapta réklíjét, előkotorta ládájából égett, vasalófoltokkal díszes rosszabbik nagykendőjét, egy kis kosárba összekerítette a tojást, olajat, zsírt, szappant, miegymást.

— Na, eccer bár ennek is valóságos hasznát veszünk — rázta meg az olajosüveget —, a cédának a püspökfalatjára! Jó hejré megy!

Rövidesen Tami meg Iduka is előbújtak, mindenki felbolydult, és maga a falu zsongani kezdett, mint darázs-fészek, ha parazsat dugnak bejártáthoz.

* Szibilla: jósnő az ókori görögöknél és rómaiaknál

Mi darabig visszavártuk Vénágnist, de mint már az a hírhallóba küldöttek jó szokása: az öreg odaveszett. Tamit indítottuk hát el Miháj bával. A bérésbíró rendtudó ember volt, és hozta a jelentést. Bejutni Sziához nincs mód, az uraságok kikergették a tatógókat, és bezártak. Minden csak szófia beszéd, amit híresztelnek. A ház körül ácsorog a nép, de az ablakokra a bábaasszony — „mer’ az mindétig megéri, hol a baj, s ott terem“ — tányértörlőt akasztott.

— Csak a visitás vót igazi, ami eleintén kihallatszott, de most már csak nyöszörög s hereg a bódogtalan, mint a disznó, amikor az utolsókat rúgja a kés alatt. S a bűdössége, mer bűdös a tájék is a pergelt hústól, rongytól, tele vagyan tőle óram, tor-kam! — engedelemmel.

Kilépett a verandára, és kiköpött a korlátan.

— Zörgettünk, de a bábaasszony kiszólt, hogy Fika a lámpát tartja, s a kicsi naccsága a szerszámakat adogatja, ő maga pedig le kell hogy Szia fejét fogja, s biztassa. Jobb lesz hát, ha szétkergetjük a népeket, s az ajtót őrizzük, mer úgy nyomják a pitvar felől, hogy kiugrasszák az ütközővasat. Ezér ott hattam a kicsi úrfit az ajtónál, míg visszatérek. S Vénágnis instáltam futkas az emberek közt, s prófétál nekik, hogy ő ezt rég tudta, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik, s hogy bezzeg az ő unokája tolluseprű s pemete vót Sziának a száján.

— Vén esztelen — mormogta a nagymama. —
— Nézzen utána, Miháj bá, mit intézkedett a jegyzőség. Ment-é küldönc a bályfői csendőrőrshez. Még az lesz, a teteje, hogy megugrasztják a hitvány Nyikulicát.

Valameddig elvöltünk a rosszínú bizonytalanságban. Iduka sírdogált. Szerette is Sziát, de nem is értette, hogyan történhetik ilyesmi. Talán ma lépett

hozzá először közel az élet egész irgalmatlansága. Keresgélte és rémülten illesztgette egymásba a zűr-zavaros részleteket. Néha ránk meredt ferde vágású, értelmes bogyószeme. A nagymama szelíden csitította.

— Szia nem becsülte meg magát, hogy árva zsel-
léreléányból gazdánét csinált belőle az ura.

— De nagymama, hát azért mégsem lehet ilyen büntetés.

— Mindig az asszony jár pórul, ha vétkezik, ez a törvény, fiam, még Istennél is.

Isten, Isten — a kiszolgáltatottak utolsó csigaháza! Ő sújt, ő akarja, hogy nyomorék legyek, ő, hogy áttiporjanak rajtam, hogy éhezzen, nélkülözzen, megrövidüljek. Mi volna, ha még ez a hit sem? Jaj a lázadóknak, mert saját mankóikra támadhatnak csupán!

Most Tami szaladt fel hozzánk. Villitól hozott hírt. Nagyjából elkészültek az első segéllyel, befogatják Sziáék ökrösszekerét, ágyat vetnek belé, és a beteget azonnal elszállítják Vajdaszállásra, a megyei kórházba. De jöjjön Miháj bá, akárki, maga a nagymama, hogy szétkergessék a báméskodókat, és csendesítsék Rávéka nénit, aki talán az eszét vesztette el a kétségbeesésben. Így nem lehet kihozni a szerencsétlent!

Ritkán éreztem magam ilyen tehetetlennek, mint a parasztudvarban, ahová a nagymamát lekísértem. Semmi többet nem jelenthettem, mint a többi ácsorgó. A könyvek ezrei járhattak kezemben életem folyamán, de amikor egy embernek a legtestvéribb szüksége lenne rám, akármelyik sápiító vénasszonynak több hasznát vehetni, mert azok az életben nőttek fel, világra segítettek embereket, állatokat, szültek és temettek, még a szót is jobban értik, amivel fölébe hajoljanak egy nyomorult gyötrődőnek. Ne-

kem hányingerem támadt már az ajtóküszöbön a gyilkos, émelyítő büztől, amit el nem fojthatott a xeroform durván átható s az elmosódott kölnivíz citromos fűszerillata. Elszédültem, amikor csak véletlenül meg kellett látnom a lepedő alatt a szétvetett, lógó fejű, ájultan hasmánt és szinte egészen mezetenül fekvő testet — mindössze a nyaka táján s az egyik felső karján volt meg a lehasogatott gyolcsing utolsó maradványa. Az olajba, tojásfehérbe mázolt hólyagos, nyers húsos, pörkös bőrnél is jobban megállította szívemet, amikor a kábult nyögésben felismertem Szia fecskefrissen csengő hangjának torz, összetaposott roncsát.

— Tűrj! Szokj! — parancsoltam magamnak, és szorítottam teljes erőmből karom korlátjával a sok kománét, ángyot, unokatestvért, akik rokonság, részvét és barátság örvén az ajtó elé nyomakodtak, és látni akarták Sziát élete legnyomorúbb perceiben. Igazából nem is ügyeltek rám, csak a nagymamára meg a papnékra, akik két nyelven, szigorú pirongatásokkal tartották a feket, s a jajveszékelő Rávéka nénit csillapították, sőt le is fogták, mikor a pitvarajtó meghasadt és lassan feltárult, hogy utat nyisson a rémes menetnek, mely Sziát hozta. Alig lehetett lebírní, hogy ne vesse magát ordítva a félhalottra, akinek még a levegő is gyötrelmet okozott. Mégis, később sikerült hazahurcolni: fia vitte, menyé és a román papné kísérték, vigasztalták.

De Fika eszelősen maradt meg nénje mellett. Mialatt bent a lámpát tartotta, valósággal belegémbereedett a mozdulatlanságba, szemén, orrán húzta csak el néha durva ingefodrárt. S ha nénje felérvett és nyöszörgött, akkor gyengéd, szelíd szavakat gügyögött:

— Lelkem, egyetlen jó testvérem! (Vasziliát most elfelejtette.) Hallgass, na hallgass, anyámé!

Imrén kívül csak a bába és egy tisztos korú szentkalács-sütőné indult be a városba a szekéren, kézbentartva a lepedőt a morfiumtól kábult áldozat fölött, mint szemfedele. Szia nyögött, sóhajtott, mint ha tudata nélkül valami messzi, borzasztó vidékről küldene izenettöredékeket. A szentkalács-sütőné ilyenkor hangosabban pergette imádságait.

Ácsorgásom ideje alatt régebb feltűnt nekem egy asszony, aki túl idős meg nagyon is elviselt volt már ahhoz, hogy pólyása legyen. Mégis kendők alá tartart csecsemőt hordozott, a kicsike a zsigongó tömegben néha felijesztett óá, óá-val nyikkant meg. Ilyenkor az idős dajka nyugtalanul járt vele föl és alá, rázta, csitította, sőt potyolgatta is alsófelét. Fika anyósa volt, akitől a mokánytehén mohón vette át, magához szorítva a terhet, de szeme kémlelően maradt Szia lepedősátrára függesztve. Hely a szekéren számára nem juthatott, így hát konok elszánással, gyalog indult utána, hogy bekíséri a kórházig.

A porta rendbetételét, lezárását pap néni és nagymama vállalták. Szellőztettek, összeszedték az asztalról a vizesvéres, megragadt abroszt, levakarták a kemencelapra odasült bőr- és rongycafatókat, elrakták a szétrúgott, eltologatott bútorokat. Villi ezalatt az orvosszereket rendezte össze, s Vénágnist szólongatta, hogy előre küldhesse: tegyen fel vizet melegre. De azt csak a nagymama s ő is csupán úgy tudta magához téríteni, hogy jót rántott szoknyáján, mindjárt a bepántolásnál, mire messzi darabon kipattant a ráncolás, és elbomlott a rokolya. Az öreg erre megjuhászodott, és mogorván baktatott előttünk a magasra tartott égő lámpával, félfele aláfittyenő köntösében. De még mindig duruzsolt, egy-egy elmorogott szava megütötte fülünket:

— ... dicsekedett, hogy sose retkes a térgye ... de a becsülete, bezegg, az lehetett retkes!

Semmi sem volt most oly kívánatos, mint a nyugalom. Villi tudta ezt, s erőszakolta magára, legalábbis ki akarta kényszeríteni annak feltételeit. Kicsiágnissal langyos fürdőt csináltatott még magának, és brómot is bevett, aztán próbáltunk elcsendesedni. Ha ez most sikerül, és feljön az új nap, megsüti arcunkon, szívünkben az átélt ijedelmet, talán visszaszökken minden a régi mederbe. Villi él tovább a maga titkolt félegészségével, ahogy él a Madi a varázslatos koffer nélkül, nagymama Palkó nélkül, és Bella a főispánosság reménye nélkül. De Villi életét más csillagok kormányozták, ő nem született csonkaságra.

Ha tőlem függ akkor, én rövidlátó emberi beleynyúlással elrontom e csillagok szövedékes útját; de nem volt hatalmam, és így ők gördültek tovább a maguk magasabb terve szerint. Ha tőlem függ, ismerve Villi lelki nyomorékságát, mint ahogy nem lépek tyúkszemre, és mást is figyelmeztetek embertársaim fájó pontjaira, azt tanácsolom Imrének, hogy ne érintse Szia tragédiájának eredő szálait; hadd találjon vissza felesége szokott magához, önfegyelméhez, titokbírásához. Annyira dolgozott bennem ez a vak és hibás ösztön, hogy felöltözve leskelődtem, mikor érkezik vissza Imre. Hajnalban bérautó pöfékelését hallottam a nagykapu előtt, s akkor elibe akartam lopózni, hogy megkérjem: hagyja Villit kényszerített nyugalomban, és fekdjék le az ebédlődiványra.

Azonban egy döntő, kínos semmiség megakadályozott szándékomban. Ajtómra kívülről rá volt fordítva a kulcs. És a zár nem engedett semmi erőlködésemre. A nagymama — mint utólag kiderült —, féltve reggeli álmomat, bezárt, nehogy Rávéka néni menye, akit a rendtudó, katonaviselt Vaszilia Fika

helyett küldött be a takarításhoz, túl korán felzavarjon.

S így hallanom kellett, ahogyan Imre világot gyújtott a nappaliban, és az első, kába szenderből felriadó Villit egy fontos, halaszthatatlan szolgálatra kérte. Jegyezze le gyorsírással, amit tollba mond neki a látteletről, de főképp Fika vallomásáról. Saját keze annyira reszket a fáradtságtól, hogy a lámpát is csak nagy kocogtatásokkal tudta eligazítani. Ez a maga érintetlen lelkiségében mit sem gyanító férfi a régi hadikórházbeli Villire számított, aki bármikor talpra állt, ha irgalomra volt szükség a sebesültek közül. De Villi most maga volt a megsebesített!

Vannak betegek, akik előtt nem lehet kiejteni egész közönséges szavakat, mert azok, mint a felfüggesztett, érintkező fémgolyócskák egyike a másikat, irgalmatlan következetességgel ébresztenek, csöngetnek fel bennük bizonyos képzeteket. Mindnyájunkban élnek ilyen riadalmak. Villiben pedig örökké ott bongott és lassan rögeszmévé ért már a „bűnhődés“. Hallotta szakadatlanul, mint ahogy szüntelen zúgást hall a kininnel mérgezett agy akkor is, amikor kívülről állandó, teljes csend övezi. És most nem pusztá szavakkal találkozott, hanem színről színre szembesült a bűnhődés egy elrettentő valóra válásával. S ami több volt: látta, akármilyen kicsiny és alacsony világ tükrében is, az embereknek szánalmon túlmenő kielégülését.

Ennek a tapasztalatnak friss irtózatával birkózott a brómnak aléltságködében, és próbálta a szégyenítő, fenyegető rémületet legyűrni magában. S akkor, igazi, mély, gyökérig ható késszúrás a sebbe: üljön asztalhoz, és írja a végbemenés részleteit, tőtül hegyig való kialakulását, kitapogatva, elemezve a történés szerves összefüggéseit. És mindezt az a száj tárja elébe, amelynek ítéletét rettegte.

Nem tudom, hogyan engedelmeskedett, biztosan az-
zal az elszánással, ahogy ismeretlen mély vízbe ug-
runk.

Imre először Fikáról mondott el egyet-mást. A
jámborról, akit hazaindultakor a kórház kapuja előtt
talált. A küszöbön ült, és széjjelnyitva tejtől elázott,
megkérgesedett ingelejét, szoptatott. Visszahozta
volna, de még szót sem tudott venni belőle, míg el
nem rendezte a szolgálatos orvossal, hogy felveszik a
mosókonyhába, míg Szia állapotáról biztosat lehet
mondani. A kórház amúgy is oly kezdetleges volt,
hogy a súlyosabb betegek mellé a hozzátartozók küld-
tek ápolót — de erre most a szentkalácsos asszony
maradt ottan.

— Ahol vízágyynak kellene lenni az égett sebe-
sülések kezelésére, ott sodronymatrac sincsen! —
panaszolta Imre.

Villinek szavát sem hallottam, mégis a falon, az
ajtón keresztül az az érzésem támadt, hogy didereg.
Pedig valamibe jól elburkolta magát, mert üveges
ajtómra eső árnyéka, csak elrajzolt, nagyolt alakját
mutatta.

Majdnem mindent jól kivehettem. A tragédia
ellentmondások nélkül egyezett azzal, amit körülbe-
lül gyanítottunk, sőt ki is alakítottunk magunknak.
Fika már akkor rosszat sejtett, amikor a hídról a
Nagyutcába fordulva, a házat megpillantotta. Bor-
zasztóan füstölt a kémény. Nem a pitvarbeli szabad
tűzhelyé, hanem a hátsóházé. Még szikrák is pat-
tantak ki rajta, mint amikor nagy télidőben szalmá-
val kiegészítik. A pitvarnál csak az alacsony lécrács
volt behorgolva, s ő mégsem próbált benyitni, félt...
tartott valamitől mert hát rendes asszony magáért
nem főz vacsorát, fal valamit, és lefekszik. A tűztől
ijedt meg, s ezért csak az ablak alá lopózott, hol a
szagos muskáták közt be lehet kukucskálni. Szia

tényleg vacsorát készített elő, éppen szalonnát aprított, az asztal túlsó végén állva.

S akkor hangot hallott, a Nyikulicáét.

— Mindéig a rántottát szerettem szalonnatepertyűvel, s higan, hogy mártsam pulickával. Szép, hogy bár ezt el nem felejtetted, asszony, a nagy idők alatt, Hanem te már tüzet se tudsz rakni. Ebből így sose lesz lobogó pulickavíz!

Most előbukott a férfi, s odalépett a tűzhelyhez. Hosszú, derékon megkötött zsinórral, sötétkek ingben, rongyos térdnadrágban. Arca, szemétől ádámcsutkájáig, bozontos, még szénamurvával is megtanult, göndör-fekete egyszőrből állott. Bátran az ördög lehetett volna, ahogy a felnyitott kemence rápiroslott. S gyúrta kocsánnyal, száraz ággal a gye-hennát. Szia rá is szólt:

— A' nem tűz? Egy disznó megsülne rajta! Nyikulica kacagni kezdett.

— Kivált egy szép emse. Azt szokták kiperzselni hátulról, ha rosszkor jár a kan után.

Végighúzott egy ágacskát a kályhalapon, hogy füst fodorodott fel, szikrák pattantak ki nyomában. Akkor Szia megmozdult.

— Hova, menyecske? A kamarába? Oda bemehetsz, annak ki nem férsz az ablakán.

Szia a kicsorbult cserépporzsolóval tért vissza, abban tartja a friss tojást. Akkor Nyikulica odalépett hozzá, és karját csípte meg, vagy mellének kaphattott. Szia sikkantása kihallatszott. A férfi azonban tovább csúfolkodott:

— Ne virnyákolj, mer' úgyis visszafordul a jólélek, aki meglát engem. Csak nem nyüvelődnek ott a vendégek, ahol tudják, hogy hét esztendő után először készül a közös éccaka!

Kivette a porzsolót az asszony kezéből:

— Vesd le hát, tubicám, a szoknyát s a fersinget.

— Sze még nem is ettél — talán ezt felelhette Szia, mert az ő szava csendes volt és reszketős, nemigen hatolt ki a szőlőlevelű muskáták közt.

Akkor Nyikulica már kiabált, nagyon gonoszul pedig.

— Mer' az úgy megy hét esztendő után, hogy sorjára vár a férfiember. Megutáltál, s félsz a szakálltól! Pedig ládd-é, úgy vakuljak meg, éretted neveltem. Abba a bestelen Krasznojarszkba fogadtam meg, hogy nem nyiratkozak, nem füsülödek, ameddig meg nem látlak. Eiszem te sem vetél tiszta változót, mióta nem fekettem melléd, lelkem csürkém.

Egész pontosan itt már Fika nem tudott emlékezni. Nyikulica valami bicskafélét húzott elő, hogy benne megfagyott a szó s a lélek, de hirtelen el is szégyellte magát, mert a sógor csak szoknyakötőjét metszette át a menyecskének, hogy egy szál rakott, fersingben maradt, de persze fehérben, mint a virág. Nyikulica tapogatta a virágfehér holmit, még körül is járta.

— Ej, hát te nem is csak vasárnap váltasz tisztát? Hétköznapi is, s özvegyidőn?

Ropsz, most a fersingköti is szakadt, és Szia csípőtől lefelé meztelenül állott.

A sógor felkapta feleségét, hördült egyet: „Az inged maradhat!“, s megindult vele... hát mire gondolhatott volna ő, a szegény rémült leskelődő? Behunyta szemét, és bizony az jutott eszébe, hogy hazaindul az elemőziás kosárral. De akkor zuhanást hallott, nem mint mikor valaki a töltött, puha ágyra dobban, hanem ha kemény földre, és süstörgést és olyan sikoltást, hogy attól jött meg a belátása és az ereje is: hátracsapta a lécrácsot, s az Isten tudja, hogyan, de benyomta a hátsóház bereteszelt ajtaját

is. A vastag, sötét füstben valami gombolyag verge-
lődött a tűzhelyen. Azt sem tudta első pillanatban,
a kettő közül ki van alul. Csak karokat, lábakat, ru-
hák elkavarodását látta, s kegyetlenül orrfacsaró sza-
gok csapták meg ... Szia meztelensége kifehérett a
zürzavarból, ő volt a háton fetrengve rúgkapáló, akit
Nyikulica odanyomott, préselt a kályhalapra. Va-
lami módon lerántota, földre taszította a viaskodó-
kat, s akkor a sógor észbekapott, mert őt is leverte
lábáról, és túlugorva rajta, a tárva álló ajtókon át
pillanat alatt eltűnt.

Fika előadásából világosan kitetszett, hogy Nyi-
kulica Sziát ülő helyzetben nyomhatta rá a tüzes
kemencére, maga az emsére tett aljas célzás is erre
vallott. Az asszonyt akarta az asszonyban megbün-
tetni, sőt örökre megnyomorítani. De Szia dulakodás
közben hátára csúszott, és ez volt a szerencséje, mi-
vel ott még fedezte valamelyest a csípőig érő, pert-
livel leszorított, kurta ing vászna, míg az is át nem
perzselődött. Persze azért ültében is összeégett, de
harmadfokú sérülései a hátán és felső karján támad-
tak csupán. A baj — mint Imre magyarázta — ott
van, hogy az alsó combok alján is vörös a bőr, ami
nagyban növeli az égett felület hányadát. Ezt sze-
gény Szia híres tűzhelyének köszönhetette, melyet nem-
rég építtetett át Sztingács cigánnal nyitott oldalra,
ahol kürtöskalácsot süthessen.

— Ha a szerencsétlen meg talál halni, és Nyi-
kulica kézre kerül, akkor Fikán kívül mi leszünk a
legfontosabb tanúk. Itt eleve kifőzött tervről van szó.
és nem segít az „erős felindulás“. Ezért kell minden
adatot nagyon pontosan megőriznünk.

Míndez tárgyilagosan folyt, sok latin műszóval,
és hallhatóan alig nagyobb felindultsággal, mint amit
orvos érez bármely páciensével szemben ily otromba
brutalitás esetében. Mégis, most pár riadt szófosz-

lány hagyta el Villi száját, sötét lelkitusáról tanúskodó.

— De hát meghalhat-e Szia ezért?

Ezért. Ezt furcsán ejtette ki, nem az asszony se-beire vonatkozott, hanem vétkére. Imre azonban mint orvos hallotta meg a kérdést.

— Nincs kellő bőrlégzés, fiam.

Virradt már, amikor eloltották a lámpát. A veranda alól beszűrődött a cséplők dongása, akik most kapták ki a reggeliporciókat. Kakasok adták a szót egymásnak, udvarról udvarra kutyák vakkantgattak, és a szemközti szőlőhegyek felől a kereplők altató famuzsikája mintha billentyükön kísérné a gát dal-lamát. Szender környékezett meg, bár eleinte küsz-ködtem érte, és csak azért nem mozdultam, hogy kí-méljem azok álmát, akik nálamnál jobban reája szol-gáltak. Elnyugvásomból vézna, távolinak tetsző gyer-mek- vagy tán asszonyi sírás riasztott fel. Mint ilyenkor szokás: először csak álmodtam róla valami za-varos magyarázatot. Fika sír a kórházkapuban, vagy Rávéka néni a zsellérkunyhóban, ahova Vaszilia va-lósággal hazahurcolta ... Nem, Villi sír a túlsó szo-bában, mert azt hiszi, hogy most nem hallja senki. Matraca — a földönalvás máig szenvedélye maradt — pontosan az üvegajtó előtt fekszik, azért hallom ilyen tisztán szagatott és már nem is nagyon féke-zett zokogását.

Mezítlábas férfilépteket jelez a padló recsegése, és egy csitító, gyöngéd hang is áthallatszik, melyben annyi a hamisítatlan csodálkozás:

— Téged mi lelt, Vilóka?

Rövid, hasogató sikoltás.

— Nem, ne nyúlj hozzám!

— Ezt nekem mondd?

— Neked, csak neked! Omlik belőled az égett hús szaga!

— De hiszen kimosdottam ...
— És mégis, hóhérszagú vagy!
— Rosszat álmодtál, fiam?

— Ne tapogasd az ütőeremet! Nincs nekem lázam, és nem álmодtam semmit, mert el se aludtam. Azt hiszed, mi is olyan könnyen elalszunk ... ilyenkor! Csak a ... csak a hóhérok alusznak jól ... az akasztás, a boszorkányégetés napján is. És te is... elaludtál!

— Szót sem értek ebből!

— Láttál olyan kint, mint a Sziáé? Még a harc-téren se ... vagy ott ... ott szoktátok ti meg a gyilkolást, és könnyen veszitek. Mint a hóhérok ... Hóhérok vagytok!

— Amikor egész életemben csak mentettem és gyógyítottam!

— S mégis: attól félsz most, hogy ha súlyosan rá nem vallunk, Nyikulicát felmentik Sziának azonban élve kellett megsülni! Ez a ti törvényetek! Férfitörvény! Férfiigazság!

— Lehetséges volna, hogy ennyire félreérts? Hiszen láthatod, még ezzel a diktandóval is megkínóztalak, csak hogy Nyikulicát alaposan megbűnhődtessem.

Torz, vicsori nevetés szakította meg a békítő, nyugodt szavakat.

— Igen, tudod miért, Imre? Tudod miért? Mert nem te vagy a Nyikulica helyében! De ha te volnál a megcsalt férj, akkor elővennéd férfimoralodat, amely úgy facsarja ki az evangéliumot, hogy Krisztus is csak azért bocsátott meg Magdolnának, mert nem az ő felesége volt!

... Minek ezt most végighallgatni, ami nyilván bekövetkezik. A nagyszerű fegyelmű Villi elvesztette önuralmát. Ubi pus, evacue! Most kifreccsenti magából az évek óta lelkében évődő gennyet. Soha

rosszabbkor! Hova jutott szegény ezen az egy éjszakán, aki pár nappal ezelőtt nem merete megbolygatni a nagymama nyugalmát még piros szemhéjával sem. Most saját magát, urát, egész életét felrobbantja!

Bár fültanú ne volnék. De így van ez: akit házadba veszel, az mindenképp részesül. A szégyenletes titkokból is. Ide vagyok zárva, valósággal kelepécebe.

— Nagyon megirtóztál ma, angyalom?

— Láttál engem irtózni? Az egyetemen? A saját műtőnkben? Ahol segíteni tudok, én ott segítek, és nem irtózom.

— Hát éppen ezért kell magadat most is összeszedned. Adok egy injekciót, és elalszol. Aludnod kell... mindent jól kialudni! A kialudott ember új ember.

Most Villi feldobban a kemény fekhelyen.

— Ő nem! Nem fogsz elbutítani, ellágyítani! Én ma számolni akarok veled. Ennek így kellett jönni, ezt át kellett élnem, hogy vége legyen az örökös, utálatos meghunyászkodásomnak. Azt akarom, tudd meg, mennyire gyűlölöm a világrendeteket, mennyire megvetlek titeket, férfiakat. Mert nincs kivétel, mind egy követ fújtok! Te is! Igen, te is, az emberbarát! Mint orvos, mint ember, persze hogy sajnálod Sziát, s majd koronatanú leszel Nyikulica ellen. De az egész hímfelfogásod mégis az, hogy ez a világ sora, hogy az ilyen bukott asszonynak kijár a rúd, ha megcsípi. Persze, itt a férj eltúlozta a dolgot, de a bűnhődés, az igen, az a katarzis kedvéért csak hadd menjen végbe! Nem éppen a begyullasztott kályha lapjára, de a lélek tüzes kemencéjére mind rákerül... mind ráteszitek ti a feleséget, ha elbotlott. Elbotlott! ... Ha te, ha én ... ó, bennetek nincsen igazi irgalom!

— Istenem! — hallottam a férfi botránkozó hangját. — Mit vett a szívére! Nem haragszom érte, nem haragudhatom még igazságtalan szavaidért sem. Mert

rád ismerek: képes vagy egy nézetért neheztelni valakire, ha az illetőnek nincs is személyesen köze a dologhoz. Neked nem elég a tiszta cselekedet, a makulátlan elveket is követeled!

Erre hangosan felcsuklott Villi, visszaesett a párnákra, és úgy sírt, mint a reménytelen gyermekek siratják végzetüket, amikor valami házi pirongatásért, iskolai kalamitásért vízbe ugranak, felakasztják magukat, azt híve, hogy nincs mód a továbbélésre, ez a világ vége. Igen, világvége jön most, mert most meg kell nyilatkoznia! Olyan pontig hajszolta Imrét kemény, bántó szavaival, amelyen túl minden egyéb, ami nem önnön személyes bűne, kertelés immár, sőt hazudozás. Lehet, hogy erejét gyűjtötte a vallomáshoz, lehet, úgy volt, mint a tétova öngyilkos, aki nem az életet magát, csak az élet egy súlyos összeütközését rettegi és aki nyelve hegye meg nyeldeklője közt tartja darabig a méregszemcsét, s nem tudja lenyelni, sem kiköpni. S ezen a gyilkos válaszüton egyszerre vakon és vadul élni akar, élni kíván!

Csontos, erős férfitérd koppant most meg odaát a padlón. Imre lebecsült a zokogó Villihez.

— Látod, szívem, hogy teljesen értelek, hogy átlátok rajtad, mint a kristályüvegen. És igazat is adok neked. Mindenkinek joga van az ilyen szigorhoz, aki igényt tart párjának lelkére is. De hát úgy ismeresz te engem, ahogy imént a közönséges férfitípust beállítottad? Én vagyok az, aki embertelen bosszúaktusnak tapsolok? Aki nem akarok megérteni és felmenteni egy hiú, vérbő, érzékeiben élő, őrizetlen aszszonyt? Villi! Ezt te nem hiheted rólam. Pár igazi nagy próbán mégiscsak keresztülmentünk, hogy megtanuljunk egyet-mást egymásról!

Csendesülő, pihegésbe torkolló zokogás.

— Miért ... ez a megkülönböztetés? Ők az érzé-

keiknek ... a jobbak talán a szívüknek, a szánalmuknak eshetnek áldozatul! És ti ...

— Semmi ti, semmi általánosítás!

A hang energikusabb volt, mint ahogy szerelmesek egymás között saját problémáikról beszélnek. Ezt a határozott beszédmodort Imre tisztakorából hozta. Nem egészen hajlékony lénye sohasem vetkezte le az egyszer elsajátított formákat; vele született adottságait, talán meggyőződéseit sem.

— Mit sorvasztod te magadat az átlagos férfi-erkölcsért? Hol éltünk mi eddig, hol élünk mi ketten? Az emberszeretet, az irgalmasság gyakorlásában. A kemény munkában s a tisztaságra való törekvésben. Az élet cudar, kedvesem, de igazságtalanságaiért magunkat büntetni, a mi külön, boldog világunkat dúlni fel: ehhez te nem vagy elég oktan. Hiszen nagyon is tudod, milyen nehéz volt azt megteremteni!

Keserves, minden lázadó életösztönének ellentmondó higgadtság lephette meg Villit. Akárha elfagyasztotta volna magát. A nekigyürkőzésnek, a kényeszerű gúnynak és a majdnem rimánkodó kétségbeesésnek zománca futotta be suttogó beszédét:

— Te ezt a mi boldogságunkat ... tökéletesnek tartod?

(Most, mint Ábrahám Izsákot, máglyára kötözi sorsukat. De ezt is: milyen isten kéri?)

— Emberileg — válaszolt Imre latolgtatás nélkül. Gyanútlanlansága gyors, tiszta képzettársítások útjain vezette.

— És bírnád, ha emberileg sem volna az?

— Én már sok mindent elbírtam, de persze, senki sem állíthatja magáról, hogy a legutolsó csapást is úgy viselné, mint az előzőket. (Míntha mégis meghökkenette volna a kérdés alattomosága.) Miért kacérkodol te ilyen problémákkal? Tűzzel játszani

nem szabad. Tudod, ugye, mi éri éjszaka az olyan gyermeket?

Tréfálkozott, pedig szava tompán, hamuszínűen hullt, mint a holtfáradtaké. És azt hiszem, vetkeződni kezdett, nadrágtartójának kapcsai odakoccantak a szék hátához.

— Imre, Imre! — Villi hangja ismét fölemelkedett, kifenődött — én tudni akarom, most akarom tudni, mit tennél ... mit tennél velem ... ha én sem volnék ártatlanabb a nyomorult Sziánál? ...

— Ejnye ... miféle idétlenség ez? Azt hiszed, hogy ilyen képéből kikelt, agyonizgult teremtésnek orvos voltomban fenyegető szavakat mernék mondani? De ha olyan pihent volnál, fiam, mint amikor tizenkét órát alszol egyhuzamban, akkor is csak azt kérdezhethem viszonzásul: hát mit tennél te, ha rájönnél, hogy szovjet feleséget hagytam Transzbajkáiában? Megbocsátánál? Igen? Na látod, ezzel megfeleltél magadnak. Valamivel mégiscsak tartozunk egymásnak a boldogságunkért. De jegyezd meg, hogy először is vétek ilyesmiket feszegetni, amikor egyikünk sem szolgált rá a gyanúsításokra. Másodszor ... de miért pityeregsz?

— Mi ... mi az a másodszor? — kapkodott Villi mintegy levegő, élet után.

— Másodszor pedig kutya legyek, ha tovább folytatom ebben az órában a lelki-klinikázást veled! ... Nézd csak: beleragadt a lábam a cipőbe. Nem csoda, ha szépen összeadjuk a mai napot: segélyt nyújtottam olyan kezdetleges környezetben, mint néha a harctéren! Huszonöt kilométert ökrösszekéren kuporogtam... azután amíg azt a rossz taxit felhajhásztam! Segíts inkább a kezelőmet kikapcsolni ... Köszönöm. És ne haragudj, no! Töröld meg a pofikádat. Mire jó, csak úgy, az elmélet kedvéért saját bol-

dogságunkat fűrészselgetni, szétszedni, mint a kócbábut, hogy lássuk, mi van a hasában!

Attól kezdve: „Na látod, ezzel megfeleltél magadnak“ — Villi szüntelenül sírt, de könnyei úgy származhattak elő, mint eresz peremén napfényre az olvadás cseppjei, a hosszú, ködös, fojtós télutó végén. Az volt az érzésem, hogy jólesik neki. Imre zsörtölődése, hogy legjobban szeretné, ha kicsit meg is verődnek. Mintha valóban rajtacsípett, leleplezett öngyilkos szándékú gyermek volna.

Kisvártatva megszólalt kérően, nyűgölődve:

— Igen, de én az ágyadba akarok menni... Hallottam, hogy a férfi fölemelte a matracról, és áttette a széles heverőre. Aztán rakosgatott még a szobában.

— Mégis, átcserelem a holmimat ... le is mosdom újra. A füst, a parasztház szaga s maga a kórház is valósággal preparálta a hajamat, bőrömet.

— Nem, ne fáraszd magadat. Hiszen te mindig olyan jó szagú vagy, mint egy virág. Tudod, mint tavasszal a meggyfaág ... ne, ne menj el. Ne mozdulj el soha.